

Menneskerettighetsbrudd i multinasjonale konsern

Om ansvar for morselskap for skade forårsaket av datterselskap, på bakgrunn av aksjelovgivningens erstatningsbestemmelser, og en eventuell lære om ansvarsgjennombrudd. Hvilken relevans har åpenhetsloven i relasjon til disse vurderinger?

Kandidatnummer: 624

Leveringsfrist: 25.04.2023

Antall ord: 15060

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Temaets aktualitet og problemstilling	1
1.2	Metode og rettskilder.....	2
1.3	Presiseringer og avgrensing	3
1.3.1	Menneskerettighetene.....	3
1.3.2	Multinasjonale selskap, ufrivillig kreditor	3
1.3.3	Aksjeselskap, konsern	3
1.3.4	Aksjeeier, morselskap	4
1.3.5	Ansvarsgjennombrudd	4
1.3.6	Avgrensing mot andre ansvarsgrunnlag og øvrige erstatningsrettslige vilkår	4
1.4	Videre fremstilling.....	5
1.5	Hypotetisk faktum/konkret problemstilling.....	5
2	BEHOVET FOR ANSVARLIGGJØRING AV NÆRINGSLIVET.....	6
2.1	Multinasjonale selskapers subjektstilling	6
2.2	Den økonomiske globaliseringen og fremveksten av transnasjonale selskaper	6
2.3	Næringslivets konsekvenser for menneskerettigheter	7
2.4	Governance gaps.....	8
2.5	Kort om UNGP.....	8
2.5.1	Pilar 1: «Protect».....	9
2.5.2	Pilar 2: «Respect»	10
2.5.3	Pilar 3: «Access to remedy».....	10
2.5.4	Er prinsippene rettslig bindende?	10
2.6	Åpenhetsloven	11
2.6.1	Bakgrunn	11
2.6.2	Pliktsubjektene etter loven	12
2.6.3	Pliktene etter åpenhetsloven.....	13
2.6.4	Ansvarsgrunnlag etter åpenhetsloven.....	15
3	SELSKAPSRETTSLIGE UTGANGSPUNKTER	16
3.1	Rettssubjektivitet og ansvarsbegrensning	16
3.2	Konsern.....	18
3.2.1	definisjon.....	18
3.2.2	Ansvarsforholdene	18
4	ANSVAR ETTER AKSJELOVGIVNINGEN	19

4.1	Erstatningsansvar etter asl. §17-1 første ledd (hovedansvar)	19
4.1.1	Åpenhetslovens relevans for ansvarsgrunnlaget	22
4.2	Asl. §17-1 annet ledd (medvirkningansvar)	26
4.2.1	Åpenhetslovens relevans for uaktsomhetsvilkåret	27
5	ANSVAR ETTER EN REGEL OM ANSVARSGJENNOMBRUDD	28
5.1	Eksisterer det en slik regel i norsk rett?	28
5.2	Forarbeidene	28
5.3	Rettspraksis	30
5.3.1	Rt. 1991 s. 119 (Normount)	30
5.3.2	Rt. 1996 s. 672 (Kongeparken)	31
5.3.3	RG 2007 s 411 (Fina)	33
5.3.4	Rt. 2010 s. 306 (Hempel)	34
5.4	Juridisk litteratur	36
5.5	Ansvarsgjennombrudd på bakgrunn av datterselskapets virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser	37
5.5.1	Åpenhetslovens relevans for ansvarsgjennombrudd	38
6	FREMTIDEN OG RETTSPOLITISKE BETRAKTNINGER	39
6.1	EUs aktsomhetsdirektiv	40
6.2	Internasjonal praksis som belyser utfordringene	40
6.2.1	Jabir and others v. KiK Textilien und Non-Food GmbH	40
6.2.2	Arica Victims KB vs. Boliden Mineral AB.	41
6.3	Barrier som bør fjernes	41
7	OPPSUMMERING	42
8	KILDELISTE	44

1 Innledning

1.1 Temaets aktualitet og problemstilling

I Bangladesh, den 24 april 2013 kollapset bygningen «Rana Plaza». Bygningen huset en tekstilfabrikk, som produserte klær for en rekke kleskjeder som i hovedsak drev sin virksomhet fra vestlige land. Kollapsen skyldtes blant annet at fabrikken ikke var egnet for å tåle den virksomhet som ble bedrevet der. Kollapsen tok livet av 1138 mennesker, og skadet over 2500, og utgjorde en av de mest dødelige tekstiltragediene. Denne tragedien startet igjen debatten om hvilket ansvar næringslivet har for menneskerettighetene.

Over 15.000 migrantarbeidere ha mistet livet i forbindelse med fotball-VM i Qatar 2022. Ifølge omfattende dokumentasjon skal disse arbeiderene ha levd og arbeidet under det som bare kan beskrives som høyst kritikkverdige forhold, noe som vanskelig kan anses å være i tråd med menneskerettighetene. Arrangeringen av verdens-mesterskapet har ført til store ringvirkninger som har bidratt til at det har blitt begått systematiske menneskerettighetsbrudd. Verdensmesterskapet belyste på nytt problematikken rundt multinasjonale selskapers ansvar for menneskerettighetene.

Fremveksten av multinasjonale selskap er et resultat av den raskt voksende økonomiske globaliseringen. «Multinasjonale selskaper» brukes for å beskrive et selskap som driver virksomhet i flere land.¹ Slike selskap er ofte organisert i konsern, med ett eller flere datterselskaper. Typiske trekk ved de land datterselskapene operer fra, er at lovgivning og regulering er svakere. Å plassere deler av virksomheten i slike land, typisk ikke-vestlige land, vil derfor være fordelaktig og lønnsomt for morselskapet. En slik organisering vil også kunne være motivert av å unngå ansvar. Det er en kjennesgjerning at menneskerettighetene er utsatt i en rekke ikke-vestlige land. Ofre for slike krenkelser vil ofte ha begrenset med muligheter for å stille multinasjonale selskaper til ansvar.

For det første er ikke multinasjonale selskaper subjekter etter folkeretten, og kan følgelig ikke bli ansvarlig på bakgrunn internasjonale konvensjoner.² For å bøte på dette er det blitt vedtatt en rekke internasjonale prinsipper, samt nasjonal lovgivning for å sikre at multinasjonale selskaper respekterer menneskerettighetene. Utfordringen er at de internasjonale prinsippene ikke er rettslig bindende. Den norske åpenhetsloven etablerer ikke erstatningsrettslig ansvarsgrunnlag for forsømmelse av pliktene, eller for eventuelle brudd på menneskerettigheter. Et eventuelt erstatningskrav må dermed bygge på et annet grunnlag.

---

¹ Store norske leksikon (2023)

² Ruud (2018) s.104

Kombinasjonen av et svakere rettssystem, og et eventuelt underfinansiert eller avvirket datterselskap, vil i stor grad begrense mulighetene for ofrene til å holde selskapene ansvarlig, og kreve sin rett. Det vil dermed være ønskelig for ofre å kunne gå direkte på morselskapet, og kreve sin rett i det landet morselskapet operer. Dette vil kunne gi større sikkerhet for å få dekket sitt krav, på bakgrunn av morselskapets finansielle posisjon, men også landets strengere lovgivning og mer effektive rettsapparat.

Etter norsk selskapsrett utgjør imidlertid selskaper i et konsern egne juridisk personer.³ Etter prinsippet om ansvarsbegrensning kan ikke selskapene bli ansvarlig for hverandres forpliktelser. For at et eventuelt offer skal kunne gå direkte på morselskapet for å dekke sitt krav, kreves dermed et rettsgrunnlag som gjør unntak fra denne begrensingen. Et mulig unntak kan være en eventuell lære om ansvarsgjennombrudd.

Oppgavens problemstilling er hvorvidt et morselskap kan bli ansvarlig for skade, knyttet til datterselskapets virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser. Et slikt ansvar kan muligens etableres etter aksjelovens erstatningsbestemmelser, eller etter en eventuell lære om ansvarsgjennombrudd. Det vil også bli vurdert hvordan pliktene etter åpenhetsloven er relevant i relasjon til disse vurderinger.

1.2 Metode og rettskilder

Metoden som anvendes for oppgaven rettsdogmatisk metode. Del 4 og 5 vil besvares ved bruk av alminnelig juridisk metode. Deler av drøftelsen vil kunne ha innslag av rettspolitiske synspunkter. I forbindelse med spørsmålet om ansvarsgjennombrudd, er det usikkert om en slik regel faktisk eksisterer. Enkelte vurderinger vil derfor kunne gli over i synspunkter for om en slik regel burde eksistere. I del 6 anvendes rettspolitisk metode.

I tråd med alminnelig juridisk metode vil det eventuelle erstatningsansvaret vurderes etter aksjeloven. (asl.)⁴ Den aktuelle bestemmelsen er generelt utformet. Forarbeider og rettspraksis vil derfor være nødvendige rettskilder for å kunne fastlegge regelens innhold. Det finnes ingen rettspraksis som direkte belyser den aktuelle problemstillingen. Drøftelsen vil derfor inneholde bruk av hensyn og formålsbetraktninger.

Når det gjelder spørsmålet om et eventuelt ansvarsgjennombrudd er denne regelen ikke lovfestet. Hvorvidt det eksisterer en slik regel, må søkes i andre rettskilder enn lov. Forarbeidene til aksjeloven gir en viss veiledning, men gir på ingen måte et klart svar. Det foreligger den del rettspraksis som er belyser for problemstillingen, men noen prinsipiell dom foreligger ikke.

---

³ Se asl. §1-2

⁴ Lov om aksjeselskaper (aksjeloven – asl.)

Vurderingen vil dermed måtte bero på flere rettskilder, med utgangspunkt i aksjelovens prinsipper. Reelle hensyn vil også utgjøre tolkningsfaktor, der ulike hensyn må vektas mot hverandre.

Åpenhetsloven⁵ er en ny lov (2022). Det foreligger dermed lite rettspraksis. Da loven er ny, og det foreligger lite praksis, vil forarbeidene og formålsbetraktninger veie tungt som rettskildefaktor.

1.3 Presiseringer og avgrensning

1.3.1 Menneskerettighetene

De internasjonale menneskerettighetene utgjør såkalte universelle rettigheter. De gir uttrykk for grunnleggende verdier som rettsorden må respektere. Eksempler på slike verdier er blant annet retten til liv, legeme, frihet og sikkerhet, religion, ytring, privat- og familieliv, eiendom, likeverd, arbeids, helse og velferd.⁶ Brudd på menneskerettigheter utløser ikke en automatisk rett til erstatning. Et eventuelt erstatningskrav på begrunnes ut ifra erstatningsrettslige prinsipper.

Når det i oppgaven nevnes virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser, er dette ikke et spørsmål om at ofre påberoper seg menneskerettighetene som direkte grunnlag for erstatning. Det er tale om en type skade som har erstatningsrettslig vern, men som også faller inn under en menneskerettighet, uten at det vil bli gått nærmere inn på hvilken type skade, eller hvilken menneskerettighet det er tale om. Grunnen til at det poengteres at skaden kan karakteriseres som en menneskerettighetskrenkelse, er for å knytte vurderingen opp mot ansvaret næringslivet har for å respektere menneskerettighetene.

1.3.2 Multinasjonale selskap, ufrivillig kreditor

Begrepene multinasjonale selskap og transnasjonale selskap kan komme til å bli brukt om hverandre, uten at dette har noen innholdsmessig betydning. Det samme gjelder for «ofre, ufrivillig kreditor, skadelidt, tredjeperson».

1.3.3 Aksjeselskap, konsern

Oppgaven omhandler aksjeselskaper etter aksjeloven. Det avgrenses derfor mot andre selskapsformer.

Når det i oppgaven brukes «konsern», forutsetter dette en konsernorganisering bestående av et morselskap og ett datterselskap. Det finnes imidlertid en rekke måter å organisere et konsern

---

⁵ Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven)

⁶ Lilleholt (2014) s. 61

på, og for multinasjonale selskaper er det ofte en mer komplisert konsernstruktur bestående av langt flere selskaper. For å gjøre drøftelsen noe enklere, forutsettes derfor ovennevnte organisering.

1.3.4 Aksjeeier, morselskap

Aksjelovens erstatningsbestemmelse⁷ hjemler ansvar for en rekke personer som har en selskapsrettslig funksjon. Det er ansvar for aksjeeier som er relevant for oppgavens problemstilling, og det avgrenses dermed mot ansvar for andre ansvarssubjekter. Betegnelsen «morselskap» og «flertallsaksjeeier» vil i denne vurderingen kunne bli brukt om hverandre, uten at dette er ment å ha noen innholdsmessig forskjell. Når flertallsaksjeeier brukes, menes da morselskapet som aksjeeier, og ikke en alminnelig personlig aksjeeier.

Erstatningsbestemmelsen i aksjeloven forutsetter videre personlig handleevne. Den skadevoldende handling må dermed være foretatt av en person som kan identifiseres med morselskapet. Morselskapet kan bli ansvarlig i kraft av organansvaret.⁸ Eks på slike personer som kan identifiseres med morselskapet vil kunne være konsernsjefen, daglig leder, eller styremedlemmer som har handlet på vegne av selskapet. I erstatningsvurderingen brukes bare «morselskapet», og det forutsettes at de eventuelle handlinger er gjort av en person som kan identifiseres med morselskapet. Det vil ikke bli problematisert hvilken enkeltperson som eventuelt har foretatt de erstatningsbetingende handlingene.

1.3.5 Ansvarsgjennombrudd

Når det gjelder ansvarsgjennombrudd, er det eventuelt ansvarsgjennombrudd overfor morselskapet som aksjeeier, som drøftes. Videre er det krav fra ufrivillige kreditorer som er relevant. Oppgaven vil dermed ikke gå dypt inn på en vurdering for når ansvarsgjennombrudd kan tenkes for andre selskapsorganer, og for de tilfeller det er tale om et krav fra en frivillig kreditor.

1.3.6 Avgrensning mot andre ansvarsgrunnlag og øvrige erstatningsrettslige vilkår

Et eventuelt straffeansvar for morselskapet vil ikke bli behandlet. Når det gjelder spørsmål om et sivil krav kan rettes direkte mot morselskapet, reises flere rettslige problemstillinger.

For det første oppstår prosessuelle spørsmål om norske domstoler har jurisdiksjon til å behandle kravet. Det vil også være et lovvalgsspørsmål om det er norsk rett som kommer til anvendelse. Jurisdiksjon- og lovvalgsspørsmålet vil ikke bli behandlet nærmere i denne oppgaven. Det forutsettes for oppgaven at det er norsk rett som kommer til anvendelse.

---

⁷ Se asl. §17-1

⁸ Aarbakke (2017) s. 927

Det materielle spørsmål om erstatningsansvar etter aksjeloven begrenses mot vilkårene om årsakssammenheng og adekvans, da det er ansvarsgrunnlag som er det sentrale for oppgavens problemstilling.

I relasjon til ansvarsgjennombruddvurderingen, forutsettes det at det foreligger et erstatningskrav mot datterselskapet. Grunnlaget for kravet mot datterselskapet vil ikke bli drøftet nærmere.

1.4 Videre fremstilling

Oppgaven vil først i del 2, redegjøre for den bakgrunnen til at problemstillingen er aktuell. I del 3 redegjøres det kort for en del selskapsrettslige utgangspunkter, som er nødvendig for den videre drøftelsen. Del 4 og 5 behandler og drøfter de eventuelle ansvarsgrunnlagene i lys av problemstillingen. Del 6 inneholder en kort rettspolitikk drøftelse som problematiserer noen rettslige utfordringer knyttet til den aktuelle problemstillingen.

1.5 Hypotetisk faktum/konkret problemstilling

Som bakgrunn for oppgaven, oppstilles et fiktivt eksempel som klart vil fremstå som svært forenklet sammenliknet med en situasjon i virkeligheten. Oppgaven vil ikke svare på denne som en praktikumsoppgave, men det er ment som et virkemiddel for å gjøre drøftelsene noe mindre abstrakte, og for å konkretisere problemstillingen. Den hypotetiske tvisten består i følgende:

Saksøker(e) er statsborgere og bosatt i et ikke-europeisk land. Saksøker(e) har vært utsatt for skade og ønsker erstatning for det tap de har lidt som følge av denne skaden. Skaden er av den art og et resultat av utøvelse av virksomhet som ikke kan anses å være i tråd med de grunnleggende menneskerettigheter.

Skaden er forårsaket av datterselskapet av et norsk morselskap. Datterselskapet er insolvent, og ofrene har i sitt hjemland, begrenset tilgang på effektive rettsmidler. Det norske morselskapet har ikke gjennomført tilfredsstillende aktsomhetsvurderinger etter åpenhetsloven §4. Dersom dette var gjort ville risikoen for skaden vært synlig. Saksøkeren ønsker å anlegge søksmålet for norske domstoler og norske selskapsrettslige regler.

Det kan tenkes to grunnlag for at morselskapet er ansvarlig:

- (1) *Morselskapet er selv ansvarlig etter aksjelovens erstatningsbestemmelser.*
- (2) *Morselskapet er ansvarlig for datterselskapets erstatningskrav etter en ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd.*

2 Behovet for ansvarliggjøring av næringslivet

2.1 Multinasjonale selskapers subjektstilling

Med rettssubjekt menes det enhver som kan pådra seg rettigheter og plikter. I intern rett er det primært fysiske personer som utgjør rettssubjekter, så vel som juridiske personer som stat, kommune og selskaper.⁹ I folkeretten er det statene som utgjør rettssubjekter. Menneskerettighetene utgjør en del av folkeretten og disse rettighetene regulerer derfor forholdet mellom enkeltindivider og staten. Statene er forpliktet til å respektere disse rettighetene, og har også en sikringsplikt hvilket innebærer at statene skal forhindre at menneskerettighetsbrudd skjer av andre aktører, innenfor sitt territorium og myndighetsområde.¹⁰ Private, ikke-statlige selskaper vil dermed ikke være underlagt disse forpliktelsene, men forpliktet til å forholde seg til de nasjonale lover som gjelder for der de operer og har sin største tilknytning.

I kjølvannet av 2. verdenskrig oppstod behovet for å etablere rettslige forpliktelser som sikret menneskerettighetene. På denne tiden var det statene som utgjorde den største trusselen. Med den økende økonomiske globaliseringen har trusselbildet endret seg noe. Noen multinasjonale selskaper er mektigere enn enkelte stater, og hvem og hva som utgjør den største trusselen mot menneskerettighetene har derfor endret seg.

2.2 Den økonomiske globaliseringen og fremveksten av transnasjonale selskaper

Det siste århundret har globale verdikjeder utviklet seg i et nokså økende tempo og i stort omfang. Informasjonsteknologiske nyvinninger og mindre regulerte finansielle systemer har fjernet en rekke barrierer, og resultert i at globaliseringen har akselerert. I tillegg har fremveksten av internasjonale organisasjoner, slik som WTO, samt oppheving av rettslige begrensinger, bidratt til en enklere samhandel og muliggjort det å drive næringsvirksomhet på tvers av landegrenser. Som et resultat av dette har det vært en betydelig utvikling av det som ofte omtales som multinasjonale-/transnasjonale selskap.

Et transnasjonalt selskap er definert som et selskap som driver virksomhet i to eller flere land.¹¹ Slike selskap er ofte organisert i større konsern, med et morselskap opererende i én stat (hjemstat), med datterselskaper som driver virksomhet i annen stat(vertsstater). Typisk er at morselskapets hjemstat er lokalisert i et industriland i den vestlige delen av verden, der bestemte idealer for samfunnet og rettskulturen er sterkt etablert. Typisk for vertsstatene er at de

---

⁹ Ruud (2018) s. 104

¹⁰ EMK art. 1, jf. Grl. §92

¹¹ Store norske leksikon (2023)

er plassert i den ikke-vestlige delen av verden, der de samme idealer ikke er like sterkt etablert. Morselskapet kan derfor dra nytte av den svakere rettslige reguleringen, tilgang på råvarer, eller at det er besparende i form av lave lønns- og driftskostnader.

2.3 Næringslivets konsekvenser for menneskerettigheter

Globaliseringen og fremveksten av transnasjonale selskap har bidratt til store påvirkninger og konsekvenser av økonomiske, sosiale, kulturelle, politiske og rettslig art på tvers av landegrensene og samfunn. ¹²Verden har blitt mindre, i den forstand at avgjørelser og hendelser som foretas i én del av verden, påvirker individer på den andre siden av kloden. Påvirkningen som skjer på flere områder av samfunnet er av avgjørende betydning og fører til permanente virkninger både når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle sider av samfunnet.

Vertsstatene med høyest risiko for menneskerettighetskrenkelser, kjennetegnes ofte av svak økonomi, høy arbeidsledighet og fattigdom, med liten mulighet til å sikre velferd for sine innbyggere. Svakere regulering av makt- og myndighetsutøvelse, uavhengige domstoler, og for øvrig fravær av lovgivning som beskytter de svakere parter, hindrer slike stater i å effektivt beskytte menneskerettighetene.

Ved å etablere deler av sin virksomhet i slike land, vil multinasjonale selskaper kunne være en viktig bidragsyter når det kommer til bedring av disse utfordringene. Virksomhetene vil opprette nye arbeidsplasser, som vil kunne ha positive ringvirkninger for økonomien og videre føre til utvikling av f.eks. arbeidsrettslige ordninger og andre sosiale systemer. Positive ringvirkninger kan dermed også klart føres tilbake til den omfattende økonomiske globaliseringen.

Imidlertid er det et faktum at fremveksten av multinasjonale selskap, og deres virksomhet i slike land utgjør en trussel for menneskerettighetene. Motivasjonen bak å legge produksjon i et gitt land, vil som oftest være sparte kostnader. På grunn av svak økonomi og mangel av andre arbeidsplasser, vil arbeidstakere stå i en ugunstig stilling og uten mulighet til å stille noen særskilte krav. Vertslandets behov for arbeidsplasser og økonomisk vekst, vil selskapene videre kunne utnytte til sin fordel, f. eks ved å påvirke nasjonal lovgivning i landene de operer, ved å stille betingelser for sin tilstedeværelse. Ved å utnytte behovet for arbeidsplasser, kan de dermed legge press på å senke nasjonale standarder når det gjelder helse og miljø for å gjøre det mer attraktivt og lønnsomt å drive virksomhet der. Virksomheten er økonomisk tjent med dette, mens arbeidstakere klart vil utsettes for en betydelig risiko.

Multinasjonale selskapers tilstedeværelse er i enkelte land nødvendig for å bidra til utvikling

---

¹² Store Norske Leksikon (2022)

og økonomisk vekst. Dette kan som også som nevnt, ha klart negative konsekvenser. Utfordringen i verdenssamfunnet ligger dermed i å harmonere ønsket om å stimulere til næringslivsutvikling, samtidig som grunnleggende menneskerettigheter beskyttes.

En av utfordringene når det gjelder ansvar og beskyttelse av menneskerettighetene, er at multinasjonale selskaper ofte utgjør store konserner, sammensatt av mange separate selskaper, i et nettverk av komplekse globale verdikjeder på tvers av landegrensener. Hvert enkelt selskap vil utgjøre et selvstendig rettssubjekt, som ikke er direkte bundet av de folkerettslige forpliktelsene. Ethvert selskap vil dermed være underlagt den jurisdiksjon for det landet de operer i. Som nevnt er ofte de rettslige reguleringene svakere for enkelte av disse landene, og det vil naturligvis være variasjon i graden av beskyttelse. Dette resulterer i en fragmentert og inkoherent rettslig tilstand. En slik tilstand har blitt omtalt som såkalte «governance gaps».

2.4 Governance gaps

Kombinasjonen av svak nasjonal beskyttelse, manglende håndhevingsmekanismer for slik internasjonalt virksomhet, samt deres sterke posisjon og mulighet for å sette betingelser for sin tilstedeværelse bidrar til å skape et rettslig tomrom der selskapene relativt fritt kan operere og dominere.

Som følge av dette rettslige tomrommet, eller såkalte «governance gaps», har det blitt mulig for multinasjonale selskaper og drive virksomhet som bryter menneskerettighetene, uten å bli stilt til ansvar.

Selv om statene er rettssubjekter etter de internasjonale menneskerettighetene, har den økende globaliseringen og fremveksten av multinasjonale selskaper, og deres negative innvirkning på menneskerettighetene gitt et økt behov for at slike selskaper også bør kunne bli stilt ansvarlig for å krenke menneskerettighetene. Det har oppstått et trengende behov for å «lukke», det rettslige tomrommet som har oppstått. Et forsøk på å løse denne utfordringen har ført til fremveksten av internasjonale standarder som setter retningslinjer for internasjonal virksomhet.

2.5 Kort om UNGP

United Nations Guiding Principles¹³ (heretter UNGP) utgjør en slik internasjonal standard med et sett veiledende prinsipper som skal sørge for et mer ansvarlig næringsliv, gjennom å forhindre skade og brudd på menneskerettighetene. Prinsippene er et forsøk på å avbøte de «governance gaps» som har oppstått som følge av den økonomiske globaliseringen. Standarden

---

¹³ Guiding Principles on Business and Human Rights (2011)

tablerer en rekke normer og prinsipper, som skal bidra til at næringslivet i større grad respekterer menneskerettighetene. At alle selskaper er underlagt de samme retningslinjene, vil kunne begrense at selskapene selv vurderer hvile tiltak de anser tilstrekkelige for å forhindre slik negativ påvirkning.

Utviklingen av UNGP ble ledet av Harvard-professoren John Ruggie. I en rapport til menneskerettighetsrådet beskrev Ruggie den store utfordringen med næringslivets konsekvenser for menneskerettighetene på følgende måte:

*« The root cause of the business and human rights predicament today lies in the governance gaps created by globalization – between the scope and impact of economic forces and actors, and the capacity of societies to manage their adverse consequences. These governance gaps provide permissive environment for wrongful acts by companies of all kinds without adequate sanctioning or reparation. How to narrow and ultimately bridge the gaps in relation to human rights is our fundamental challenge ».*¹⁴

Resultatet av arbeidet ble dermed UNGP og bygger på 31 prinsipper fordelt på 3 pilarer; «respect, protect and remedy». Gjennom prinsippene etableres det hvilke forpliktelser og forventinger som stilles til henholdsvis statene og næringslivet. Disse retningslinjene gjelder for alle stater og alle foretak, både transnasjonale og andre, uavhengig av deres størrelse, sektor, lokasjon, eierskap og struktur.¹⁵

2.5.1 Pilar 1: «Protect»

Den første pilaren gjelder statenes plikt til å beskytte menneskerettighetene, og bygger dermed på deres plikt etter menneskerettighetskonvensjonene.¹⁶

Statene plikter å beskytte mot menneskerettighetsbrudd forårsaket av tredjeparter innenfor deres jurisdiksjon. Dette innebærer at statene må ta aktive tiltak til å forhindre, etterforske, straffe og gjenopprette slik skade, og at dette skjer gjennom lovgivning og regulering. I tilfeller der private aktører bryter menneskerettighetene, kan dette tilskrives staten, dersom staten ikke har foretatt tilstrekkelige grep for å forhindre slik skade. I relasjon til næringslivet etablerer denne pilaren en forventning om at statene bør oppfordre til at næringsvirksomhet respektere menneskerettighetene under deres jurisdiksjon. Dette kan gjøres ved at staten setter inn tiltak i form av å kreve aktsomhetsvurderinger.¹⁷

---

¹⁴ Ruggie (2008)

¹⁵ UNGP (2011) General principles

¹⁶ UNGP (2011) Pilar 1: prinsipp 1.

¹⁷ UNGP (2011) Pilar 1: prinsipp 3. se *Commentary* femte avsnitt

2.5.2 Pilar 2: «Respect»

Den andre pilaren etablerer en rekke prinsipper som omhandler virksomheters ansvar til å respektere menneskerettighetene. Prinsippene innebærer at de skal unngå brudd på menneskerettighetene og vurdere hvilken negativ innvirkning deres virksomhet kan ha på menneskerettighetene. For å håndtere negative påvirkninger på menneskerettighetene, må det iverksettes tilstrekkelig tiltak for forebygging, begrensning, og der det er nødvendig, gjenoppretting. Det oppfordres til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger som et verktøy for å kunne kartlegge risiko og forsøke å avverge potensielle menneskerettighetsbrudd.¹⁸

2.5.3 Pilar 3: «Access to remedy»

Den siste pilaren består av en rekke prinsipper som bygger på statens plikt til å beskytte mot virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser, ved å etablere effektive klageordninger, samt muligheter for gjenoppretting/erstatning, dersom slike krenkelser skjer innenfor deres jurisdiksjon. Denne forpliktelsen påhviler statene. For de tilfeller statene ikke evner å etablere slike muligheter, vil «governance gaps» fortsatt være en utfordring. Beskyttelse og mulighet for gjenoppretning vil derfor fortsatt være svak i enkelte land, som ikke evner å etablere effektive klageordninger.¹⁹

For Norge er slik lovgivning og tilgang til effektive rettsmidler i stor grad etablert. Begrensingen ligger likevel i at dette gjelder innenfor Norges territorium og jurisdiksjon. For de tilfeller et norsk morselskap er involvert i menneskerettighetskrenkelser gjennom datterselskaps virksomhet i et tredjeland, oppstår det en rekke andre barrierer som kan hindre eventuelle ofre tilgang til gjenoppretting. Slik sett har ikke UNGP klart å «lukke» det rettslige tomrommet. Prinsippene har likevel klart bidratt til positive konsekvenser i form av en holdningsendring og bevissthet rundt problematikken.

2.5.4 Er prinsippene rettslig bindende?

Utfordringen med UNGP er at de utgjør retningslinjer som etablerer en rekke forventninger og oppfordrer til bestemte handlemåter, uten at dette er juridisk bindende - såkalt «soft law». ²⁰Pilarene bygger likevel på ulike grunnlag, og pilar 2 og 3 som retter seg mot statene vil være nært knyttet mot det rettslige ansvaret statene har etter folkeretten. For selskapene er det noe annerledes.

---

¹⁸ UNGP (2011) pilar 2: prinsipp 17

²⁰ Elgesem (2019) s. 21

Prinsippene som gjelder for næringslivet, er ikke rettslig bindende på samme måte. Prinsippene kan likevel tenkes å være relevant i relasjon til andre rettslige grunnlag, ved å inngå i vurdering etter annen lovgivning.²¹

Prinsippene har hatt en positiv effekt ved å ytterligere rette søkelyset mot næringslivets ansvar for menneskerettigheter. Dette legger et visst press på næringslivet, da hensynsløs adferd kan ha konsekvenser for omdømme, i en tid bærekraft og menneskerettigheter er verdier som settes høyt. Retningslinjene fungerer i størst grad som veiledning og et verktøy for hvordan selskapene på mest mulig måte kan ivareta deler av sitt samfunnsansvar. Konsekvensene av at prinsippene ikke følges er dermed størst i relasjon til omdømme og tillit hos forretningsforbindelser og forbrukere. For et eventuelt offer som er rammet av slik virksomhet vil likevel ikke UNGP alene kunne etablere grunnlag for ansvar, og direkte anvendes for å oppnå erstatning og rettferdighet. Det har dermed oppstått et økende behov for å etablere et juridisk bindende rammeverk for næringslivet.

Dette har resultert i en rekke nasjonale aktsomhetslover. Den franske aktsomhetsloven²² går så langt at skadelidte i henhold til loven kan reise sivilt søksmål etter fransk erstatningsrett, for tap som følge av selskapets manglende overholdelse av sine plikter etter loven, der overholdelse ville ha forhindret skaden.²³ I Norge har dette resultert i åpenhetsloven²⁴ som trådte i kraft i 2022.

2.6 Åpenhetsloven

2.6.1 Bakgrunn

Åpenhetsloven er et resultat av behovet for å etablere rettslig plikter for næringslivet i møte med menneskerettigheter. Etikkinformasjonsutvalget fikk i 2018 oppgave å utrede om næringsdrivende burde pålegges en informasjonsplikt knyttet til samfunnsansvar. Rapporten konkluderte med at det ville være hensiktsmessig å innføre en informasjonsplikt, samt plikt til å utføre aktsomhetsvurderinger. Resultatet ble Åpenhetsloven, som trådte i kraft 01.07.2022.

I forarbeidene påpekes det økende behovet for å ivareta menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i globale leverandørkjeder og dette utgjør en kompleks utfordring i mange land. Det vises videre til et økende behov for å sikre åpenhet for allmenheten, samt bevisstgjøre og

---

²¹ Lov om offentlige anskaffelser §5 som krever at offentlige innkjøpere må ha egnede rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter er eks på dette. Jf. Elgesem (2019) s. 31

²² Devoir de vigilance

²³ Business & Human Rights Resource Centre (2022)

²⁴ Lov om virksomheters åpenhets og arbeids med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven)

øke virksomheters kunnskap om hvilke konsekvenser deres virksomhet og forretningsforbindelser kan ha på menneskerettigheter og arbeidsforhold.²⁵

Formålet med loven er formulert i §1:

«Loven skal fremme virksomheters respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester, og sikre allmenheten tilgang til informasjon om hvordan virksomheter håndterer negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.

Med grunnleggende menneskerettigheter» menes de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene slik de fremgår av FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter.²⁶

Formålet er todelt i form av en plikt for virksomheter til å respektere menneskerettighetene (1), og en plikt til å sikre informasjon til allmennheten (2). I forarbeidene kommer det frem at det er bevisst atplikten til å respektere menneskerettigheter kommer først. Etter departementets vurdering er det dette som anses som lovens hovedformål, selv om informasjonsplikten også er viktig. Slik departementet ser det, er dette likevel «sekundært og mer et virkemiddel for å oppnå hovedformålet om respekt for menneskerettighetene og anstendige arbeidsforhold»²⁷

2.6.2 Pliktsubjektene etter loven

Pliktene etter åpenhetsloven gjelder for virksomheter av en viss størrelse. Loven definerer virkeområde, som «større virksomheter som er hjemmehørende i Norge, og som tilbyr varer og tjenester i eller utenfor Norge.» Loven gjelder også for større utenlandske virksomheter som tilbyr varer og tjenester i Norge, og som er skattepliktige til Norge etter norsk intern lovgivning.²⁸

I forarbeidene presiseres det riktignok at det «forventes forstått at alle virksomheter kjenner til og følger UNGP og OECDs retningslinjer.» Dette gjelder altså også for de som faller utenfor lovens anvendelsesområde.²⁹

---

²⁵ Prop. 150 L s. 6

²⁶ Prop. 150 L s. 37

²⁷ Prop. 150 L s. 36

²⁸ Åpenhetsloven §2

²⁹ Prop. 150 L (2020-2021) s. 48

Med «større virksomheter» menes virksomheter som omfattes av regnskapsloven §1-5, eller som på balansedagen overskrider grensene for to av følgende 3 vilkår: 1, salgsinntekt: 70 millioner kroner, 2, balansesum: 35 millioner kroner, 3 gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret: 50 årsverk, jf. åpenhetsloven §3 a bokstav 1-3. Videre presiseres det at morselskaper skal regnes som større virksomheter dersom vilkårene er oppfylt for mor- og datterselskaper sett som en enhet, jf. åpenhetsloven §3 a andre ledd

Bakgrunnen for at et konsern skal omfattes av loven som en helhet, er å hindre at konsern skal organisere seg på en måte slik at selskapene ikke ville blitt omfattet av loven.³⁰

Dersom et konsern som enhet er å anse som et pliktsubjekt etter loven innebærer dette at morselskapet har ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger også knyttet til datterselskapets virksomhet. Etter departementets vurdering må hva som er «forretningsvirksomhet» vurderes ut fra den samme enheten som er vurdert opp mot lovens pliktsubjekt. I vurderingen av om et morselskap er en «større virksomhet», skal skje etter samme vurdering som for regnskapsloven §1-6 fjerde ledd. Vurderingen om et morselskap er en «større virksomhet» etter åpenhetsloven skal gjøres ut fra om konsernet sett som en enhet oppfyller vilkårene for «større virksomhet».³¹ Det vil si at morselskapets forretningsvirksomhet omfatter aktiviteten til både morselskapet og datterselskapene, uavhengig av hvor datterselskapene er registrert. Morselskapets aktsomhetsvurderinger skal derfor omfatte risiko knyttet til både morselskap og datterselskapenes aktiviteter, uavhengig av hvor datterselskapene er registrert.³²

Departementet poengterer likevel at plikten må tilpasses noe ettersom det for enkelte utenlandskregistrerte datterselskaper, kan variere hvilken rettslig adgang morselskapet har til å kreve informasjon, som følge av nasjonal lovgivning - og om selskapet er heleid etter deleid.³³ Plikten strekker seg dermed ikke lenger enn morselskapets faktiske muligheter etter nasjonal lovgivning til å få tilgang på informasjon fra utenlandskregistrerte datterselskaper.³⁴

2.6.3 Pliktene etter åpenhetsloven

Etter åpenhetsloven har virksomheter av en viss størrelse, *plikt* til å utføre - og redegjøre for aktsomhetsvurderinger. Slike vurderinger skal utføres i tråd med OECDs retningslinjer for

---

³⁰ Prop. 150 L (2020-2021) s. 47

³¹ Prop. 150 L s. 47

³² Prop. 150 L (2020-2021) s. 50.

³³ Prop. 150 L (2020-2021) s. 50.

³⁴ Prop. 150 L (2020-2021) s. 111-112

flernasjonale selskaper, jf. åpenhetsloven §4. Etter bestemmelsen opplistes det i bokstav a til f hva som menes med aktsomhetsvurderinger:

- a. *Forankre ansvarlighet i virksomhetens retningslinjer*
- b. *Kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold som virksomheten enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til virksomhetenes forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere*
- c. *Iverksette egnede tiltak for å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser basert på virksomhetenes prioriteringer og vurderinger etter bokstav b*
- d. *Følge med på gjennomføring og resultater av tiltak etter bokstav c*
- e. *Kommunisere med berørte interessenter og rettighetshavere om hvordan negative konsekvenser er håndtert etter bokstav c og d*
- f. *Sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd.*

Aktsomhetsvurderingen skal utføres regelmessig og stå i forhold til virksomhetens størrelse, virksomhetenes art, konteksten virksomhet finner sted innenfor, og alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige forhold.

Det er altså disse aktsomhetsvurderingene som utgjør instrumentet for å kunne oppfylle lovens formål. Slike aktsomhetsvurderinger dreier seg i all hovedsak om å undersøke og styre risiko for virksomhetens negative påvirkning på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.³⁵ Departementet presiser i forarbeidene at «aktsomhetsvurderingene gjelder bare forhold som virksomheten har en viss innvirkning på, noe som foresetter en viss tilknytning mellom virksomheten og risikoen.³⁶

Det er altså et redskap for virksomhetene, som gjør det enklere å respektere menneskerettighetene, samt gi informasjon til allmenheten.

Annet ledd viser at aktsomhetsvurderingen er dynamiske og vil alltid måtte tilpasses den faktiske situasjonen. Vurderingene vil påvirkes av hvilken bransje det er snakk om, størrelsen til virksomheten, hvile produkter det er tale om, hvor i verden dette foregår, og hvilke utfordringer og risikoer som finnes der.³⁷ Aktsomhetsvurderinger er risikobasert og må alltid stå i forhold

---

³⁵ Prop. 150 L (2020-2021) s.63

³⁶ Prop. 150 L (2020-2021) s. 63

³⁷ Prop. 150 L (2020-2021) s. 110

til alvorlighetsgraden og sannsynligheten for negative konsekvenser. Når de faktiske og potensielle konsekvensene er alvorlige, vil det kreves mer omfattende vurderinger og tiltak.³⁸

Videre oppstiller loven en plikt til å redegjøre for disse aktsomhetsvurderingene og etablerer en rett for enhver til skriftlig informasjon for hvordan virksomhetene håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser etter §4. jf. §5 og §6. Disse redegjørelsene skal minst inneholde:

- a. *en generell beskrivelse av virksomhetens organisering, driftsområde, retningslinjer og rutiner for å håndtere faktiske og potensielle negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold*
- b. *opplysninger om faktiske negative konsekvenser og vesentlig risiko for negative konsekvenser som virksomheten har avdekket gjennom sine aktsomhetsvurderinger*
- c. *opplysninger om tiltak som virksomheten har iverksatt eller planlegger å iverksette for å stanse faktiske negative konsekvenser eller begrense vesentlig risiko for negative konsekvenser, og resultatet eller forventede resultater av disse tiltakene*³⁹

Informasjonsplikten fungerer på den måten et slags virkemiddel til aktsomhetsvurderinger blir gjennomført i tilstrekkelig grad. Plikten vil gi allmenheten informasjon, men vil også innebære at virksomhetene får et aktivt forhold til, og blir gjort bevisste sine påvirkninger på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.

2.6.4 Ansvarsgrunnlag etter åpenhetsloven

Men åpenhetsloven kan man si at UNGPs prinsipper har gått fra soft law til hard law. Til forskjell fra UNGP er ikke aktsomhetsvurderingene etter åpenhetsloven lenger frivillige retningslinjer, men for de som omfattes av loven er det nå etablert en rettslig plikt til å gjennomføre slike aktsomhetsvurderinger.

Etter åpenhetsloven §4 første ledd bokstav f) innebærer aktsomhetsvurderinger å «sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd». Denne bestemmelsen forstås ikke som at brudd på pliktene etablerer et selvstendig ansvarsgrunnlag, men at virksomhetene skal samarbeide om dette der erstatning er begrunnet på bakgrunn av andre regler. I forarbeidene nevnes det i relasjon til bokstav f) at «Det bør ses hen til eventuelle eksisterende nasjonale og internasjonale standarder eller lover rundt hva som er egnet gjenoppretting»⁴⁰ Etter norsk rett må et eventuelt erstatningsansvar hjemles i ulovfestede erstatningsrettslige prinsipper, eller aksjelovens erstatningsbestemmelser.

---

³⁸ Prop. 150 L (2020-2021) s. 111

³⁹ Åpenhetsloven §5 første ledd.

⁴⁰ Prop. 150 L (2020-2021) s. 110

Sanksjonsmekanismene for brudd på forpliktelsene er begrenset til at forbrukertilsynet fatter vedtak om forbud, påbud, tvangsmulkt eller overtredelsesgebyr, jf. åpenhetsloven §12. Videre kan mangel på etterlevelse av disse pliktene klart føre til konsekvenser i form av tap av omdømme og tappt tillit.

Hvorvidt brudd på plikter etter åpenhetsloven kan spille inn i en uaktsomhetsvurdering etter et annet erstatningsgrunnlag er ikke kommentert i forarbeidene. Det finnes heller ikke praksis som belyser dette. Det kan likevel tenkes at brudd på åpenhetslovens plikter vil kunne være relevant for spørsmål om ansvarsgrunnlag etter aksjeloven, eller et eventuelt ansvarsgjennombrudd. Dette vil bli drøftet nærmere i henholdsvis kapittel 4 og 5.

3 Selskapsrettslige utgangspunkter

3.1 Rettssubjektivitet og ansvarsbegrensning

Med rettssubjekt menes enhver som har rett rettsevne, det vil si enhver som kan ha rettigheter og plikter. Ikke bare mennesker, men også juridiske personer har rettsevne.⁴¹ At et aksjeselskap har rettsevne, kommer indirekte til uttrykk i asl. §2-20.⁴² De som er berettiget disse forpliktelsene, og på denne bakgrunn har et krav - må dermed forholde seg til selskapet som subjekt for forpliktelsene, som da vil være selve selskapet og ikke selskapets aksjeeier. Dette er den såkalte ansvarsbegrensningen

Ansvarsbegrensningen kommer til uttrykk i asl. §1-2 første ledd:

Aksjeeierne hefter ikke overfor kreditorene for selskapets forpliktelser.

Slik loven definerer et aksjeselskap, er det klart at ansvarsbegrensningen utgjør et essensielt særtrekk ved aksjeselskapslovgivningen. Etter lovens definisjon forstås et aksjeselskap som et ethvert selskap «hvor ikke noen av deltakerne har personlig ansvar for selskapets forpliktelser», jf. asl. §1-1 andre ledd. Ansvarsbegrensningen er derfor selve kjernen i det som kjennetegner et aksjeselskap.

Ansvarsbegrensningen utgjør et grunnleggende prinsipp ved aksjeselskapsretten, og innebærer at selskapets kreditorer som hovedregel kun kan søke dekning i selskapets midler og eiendeler. Dette muliggjør «at investorer kan investere i aksjer og derved stille risikovillig kapital til

---

⁴¹ Store Norske Leksikon (2021)

⁴² «før aksjeselskapet er registrert, kan selskapet som sådant ikke erverve andre rettigheter og pådra seg andre forpliktelser overfor tredjepersoner, enn dem som følger av stiftelsesdokumentet eller av lov», jf. asl. §2-20

rådighet for selskapet uten å risikere å måtte svare med sin private formue dersom selskapet går dårlig og/eller blir slått konkurs. Dette er et pre for det enkelte selskap som ved tilførsel av risikokapital kan få finansiert sine visjoner og sin virksomhet, men også for samfunnet, som et incentiv for tilførsel av risikokapital til næringsvirksomhet i sin alminnelighet.»⁴³

Viktigheten av prinsippet kommer også til uttrykk iblant annet Rt. 2010 s. 306 (Hempel): «Aksjeeieres begrensede ansvar for selskapets forpliktelser er et grunnleggende aksjerettslig prinsipp av stor samfunnsmessig betydning, blant annet for å stimulere til etablering av risikofylt virksomhet.»⁴⁴

Samfunnsøkonomiske interesser synes altså å være et tungtveiende hensyn bak ansvarsbegrensningen, ved siden av hensynet til å beskytte den personlige aksjeeier.

Ansvarsbegrensningen er likevel ikke absolutt. Det finnes et unntak i aksjelovens kapittel 17 om erstatningsansvar. Disse reglene hjemler individuelt erstatningsansvar for personer i selskapets ledelse, eller aksjeeier. Disse kan bli ansvarlig for skade de har forvoldt ved utøvelsen av deres selskapsrettslige funksjoner. Dette vil bli behandlet i kapittel 4. Det har også vært diskutert om det eksisterer, og på hvilke vilkår, en ulovfestet regel om ansvarsgjennombrudd. I tilknytning til asl. §1-2 nevnes det i forarbeidene at bestemmelsen imidlertid ikke er til hinder for at en aksjeeier under særlige omstendigheter kan bli ansvarlig i kraft av [...] synspunkter om gjennomskjæring.⁴⁵ Hvorvidt en slik regel eksisterer vi bli nærmere drøftet i kapittel 5.

I relasjon til spørsmål om ansvarsgjennombrudd om erstatningsreglene poengteres det i forarbeidene at aksjeselskapsformen kan misbrukes: «Likevel innebærer aksjeselskapsformen i seg selv en mulighet for ansvarsunndragelse – utover det som muligheten for å drive risikofylt virksomhet tilsier. Det mest problematiske i forhold til interesser som selv har liten mulighet til å foreta risikovurderinger, f.eks. miljøskader, skader som er voldt enkeltstående forbrukere og skader på utenforstående tredjepersoner.»⁴⁶ Basert på disse uttalelser synes dermed ansvarsbegrensningen å stå noe svakere i relasjon til slike ufrivillige kreditorer.

Etter synspunktene i forarbeidene, synes ansvarsbegrensningen å veie tyngst i relasjon til frivillige kreditorer. Ufrivillige kreditorer står i en annen stilling da de ikke har mulighet til å foreta risikovurderinger. Ansvarsbegrensning kan tenkes urimelig der det strenger for mulighet for tredjepersons rett til erstatning.

---

⁴³ Woxholt (2020) s. 135

⁴⁴ Rt. 2010 s. 306 (Hempel) avsnitt 69.

⁴⁵ Ot.prp.nr.23 (1996–1997) s. 128

⁴⁶ Ot.prp.nr.23 (1996–1997) s. 117

3.2 Konsern

3.2.1 definisjon

Et konsern er en selskapsrettslig betegnelse for en sammenslutning av selvstendige selskaper som utgjør en økonomisk enhet. Konsernforhold spiller en viktig rolle innen næringslivet. Selv om konsernet utgjør en økonomisk og organisatorisk enhet, består det rettslig sett av selvstendige rettssubjekter.⁴⁷

Etter aksjelovens definisjon utgjør et morselskaps sammen med et datterselskap eller datterselskaper et konsern, jf. asl. §1-3. Etter bestemmelsens andre ledd er et aksjeselskap et morselskap hvis det på grunn av avtale eller som eier av aksjer eller selskapsandeler har bestemmende innflytelse over et annet selskap. Slik bestemmende innflytelse vil være tilfellet hvis selskapet «eier så mange aksjer eller andeler i et annet selskap at de representerer flertallet av stemmene i det andre selskapet,» eller «har rett til å velge eller avsette et flertall av medlemmene i det andre selskapets styre. Det må altså et eierforhold på over 50% for at det skal være tale om en mor/datterselskap relasjon.

3.2.2 Ansvarsforholdene

Mor- og datterselskaper utgjør som nevnt selvstendige selskaper hver for seg, og det rettslige utgangspunktet er at aksjeloven og eventuell annen relevant lovgivning gjelder for hvert enkelt selskap. Styret i det enkelte selskap vil dermed være ansvarlig for forvaltningen av selskapet, og skal videre sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten, jf. asl. §6-12 første ledd.

I relasjonen mellom et mor- og datterselskap er det noen gjensidige plikter som legger føringer for hvordan konsernet skal styres som en helhet. Disse pliktene følger av asl. §6-16. Etter bestemmelsens første ledd plikter styret i et datterselskap å gi styret i morselskapet opplysninger som er nødvendige for å kunne vurdere konsernets stilling og resultatet av konsernets virksomhet.

Utover dette vil et morselskap i realiteten ha samme posisjon som en alminnelig aksjeeier. Til forskjell foreligger imidlertid den gjensidige opplysningsplikten. Et morselskap vil også, til forskjell fra en alminnelig aksjeeier, ha mulighet til å påvirke datterselskapet ved sin bestemmende innflytelse på generalforsamlingen.

Selv om morselskapet – med den reservasjon som følger av asl. §3-9- har bestemmende innflytelse over resultatet, egenkapital, og likviditet i datterselskapet, gjelder i utgangspunktet

---

⁴⁷ NOU 1996: 3 s. 96

den generelle ansvarsbegrensningen etter asl. §1-2 for morselskapet og dettes aksjeeiers også i forhold til datterselskapets kreditorer.⁴⁸ De samme samfunnsøkonomiske hensynet gjør seg gjeldene her. Ved å organisere seg som et konsern, vil ansvaret spres utover en rekke datterselskaper, uten at morselskapet risikerer å bli ansvarlig. Dette vil igjen motivere til økt investering og bidrag til næringslivet.⁴⁹

I relasjon til spørsmålet om ansvarsgjennombrudd, bemerkes det likevel i forarbeidene at det generelt synes å være større grunn til å tillate ansvarsgjennombrudd når det gjelder morselskaper i et konsern enn i en del andre tilfeller.⁵⁰ Dette trekker i retning av at ansvarsbegrensningen ikke synes å stå like sterkt for et morselskap som aksjeeier, vs. en alminnelig personlig aksjeeier. En personlig aksjeeier står i en helt annen stilling enn et morselskap. Ansvar for en personlig aksjeeier vil kunne ha ruinerende konsekvenser for dens personlige økonomi. Dette hensynet gjør seg ikke gjeldene for det tilfellet aksjeeier er et selskap. Samtidig har morselskapet som regel mer involvering og innsikt i datterselskapets virksomhet, hvilket støtter opp under at ansvarsbegrensningen i et konsernforhold står noe svakere.

4 Ansvar etter aksjelovgivningen

4.1 Erstatningsansvar etter asl. §17-1 første ledd (hovedansvar)

Aksjelovens kapittel 17 inneholder regler om erstatning mv. Asl. §17-1 hjemler ansvarsgrunnlaget. Bestemmelsens første ledd regulerer hovedpersonansvar og har følgende formulering:

(1) Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker eller aksjeeier erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende.

Bestemmelsen hjemler altså retten til å kreve erstatning for selskapet og aksjeeier, men også «andre». Med ordet «andre» siktes det først og fremst til selskapets kreditorer, men ansvaret er ikke begrenset til å hjemle krav fra disse. Det ansvar selskapsrepresentanter på denne måten har overfor tredjeperson, er et ansvar utenfor kontraktsforhold.⁵¹ Dette innebærer at tredjepersoner som ikke står i et kontraktsforhold, som er blitt påført skade som følge av virksomhetens utøvelse, kan kreve erstatning fra selskapets ledere og representanter såfremt alle vilkår er oppfylt.

---

⁴⁸ Aarbakke (2017) s. 47

⁴⁹ NOU 1996: 3 s. 86

⁵⁰ Ot.prp.nr.23 (1996–1997) s. 117

⁵¹ Woxholth (2020) s. 335

Et morselskap vil videre falle inn under ordlyden «aksjeeier», og er dermed omfattet av ansvarskretsen. Det vil være et eventuelt ansvar for «aksjeeier» som er den relevante vurderingen for oppgavens problemstilling.

Det avgjørende for om ansvarsgrunnlag kan etableres etter aksjelovens bestemmelse er at den skadevoldende handling må ha tilknytning til skadevolders selskaperrettslige funksjon, jf. «i den nevnte egenskap».⁵² Skaden må altså være et resultat av at det foreligger brudd på plikter eller normer som gjelder for den rollen vedkommende har i selskapsrettslig sammenheng, og at det er utvist uaktsomhet. Slik det presiseres i forarbeidene er bestemmelsen en særlig regulering av den alminnelige erstatningsrettslige culpanormen, og den omfatter også krav om erstatning for et rent formuestap hos en kreditor.⁵³

Ansvarsgrunnlaget har dermed en objektiv og en subjektiv side. Høyesterett oppstilte vurderingsgrunnlaget på følgende måte i HR-2016-1440-A:

*«Ved vurderingen av om vilkårene etter §17-1 er oppfylt, må det tas utgangspunkt i om aksjeeier/styreleder har overtrådt de plikter som objektivt sett gjelder for vedkommende. Der disse pliktene er overtrådt vil det være en presumsjon for at vedkommende har opptrådt uaktsomt..».*⁵⁴

I første omgang må det klarlegges hvilke plikter som gjelder for vedkommende ansvarssubjekt, for å avgjøre om en eventuell skade er voldt «i nevnte egenskap».

I et konsern foreligger som nevnt en del gjensidige plikter mellom mor- og datterselskapet. Utover aksjeeiers plikt til å gjøre aksjeinnskudd i den utstrekning av det som følger av grunnlaget for aksjetegningen⁵⁵, har morselskapet etter loven ganske få plikter i kraft av å være aksjeeier. Som aksjeeier får man imidlertid en rekke rettigheter etter loven. Et eksempel på slike rettigheter er forvaltningsrettigheter. Disse rettighetene omfatter først og fremst retten til å møte, stemme og utøve andre rettigheter på generalforsamlingen.⁵⁶ Aksjeeiene står dermed relativt fritt til å ivareta sine interesser.

Med slike forvaltningsrettigheter setter likevel aksjeloven begrensinger gjennom generalklausuler. Et eksempel på en slik generalklausul finner vi blant annet i asl. §5-21 om

---

⁵² Ot.prp.nr.55 (2005-2006) s.167

⁵³ Ot.prp.nr.55 (2005-2006) s.167

⁵⁴ HR-2016-1440-A (Håheller) avsnitt. 41

⁵⁵ Asl. §1-2 annet ledd

⁵⁶ Woxholth (2020) s.58, jf. asl. §§ 5-1 (1) og 5-3 (1)

myndighetsmisbruk. Bestemmelsen innebærer at selskapsorganene ikke må foreta seg noe som er egnet til å gi visse aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på andre aksjeeieres eller selskapets bekostning. Et mulig aksjeeieransvar kan derfor tenkes ved at aksjeeierne misbruker sin stemmerett på generalforsamlingen.

Utover dette fremstår det noe uklart, om hvorvidt aksjonær kan holdes ansvarlig for opptreden som ikke gjelder ved bruk av stemmeretten på generalforsamling. I litteraturen og praksis finnes likevel noen relevante uttalelser, for de tilfeller aksjeeier er et morselskap som har stor innflytelse.

Andenæs mener at ansvaret for aksjeeier også kan omfatte situasjoner der aksjeeieren har medvirket på annen måte enn ved formell utøvelse av stemmeretten, så som tilfeller av faktisk påvirkning utenfor generalforsamling. Han henviser i den forbindelse til HR-2016-1440-A (Håheller).⁵⁷

En annen relevant uttalelse følger av HR-2020-1947-A (Akademiet). Dommen gjaldt spørsmål om erstatningsansvar for flertallsaksjeeier og en daglig leder overfor mindretallsaksjeeier. Ved vurderingen av erstatningsgrunnlaget tok Høyesterett enstemmig utgangspunkt i at aksjeloven må suppleres med en ulovfestet lojalitetsplikt, hvor generalklausulen i aksjeloven §5-21 og lovens øvrige regler om minoritetsvern er et naturlig utgangspunkt. Følgende uttalelse er relevant for problemstillingen:

«aksjeeiere, eller grupper av aksjeeier, som har flertallet av stemmene i selskapet, har muligheten til å treffe beslutninger som kan innebære misbruk av posisjonen. Ansvar etter §17-1 har derfor større aktualitet for slike dominerende aksjeeier enn for andre aksjeeiere. Dette gjelder både for beslutninger på generalforsamlingen, men også myndighet som utøves utenfor generalforsamlingen.»⁵⁸, og henviser i den forbindelse til departementets sitering fra innstillingen til lov om aksjeselskaper, NUT 1970:1, jf. Ot.prp.nr 19 (1974-1975).»

I innstillingen poengteres det at «ved bedømmelsen av om det i denne sammenheng foreligger ansvarsbetingende uaktsomhet, vil det være et vesentlig spørsmål hva man i så måte har rett til å vente av en aksjeeier». Når det gjelder en alminnelige aksjeeier stilles det ikke strenge krav, noe annet gjelder for en flertallsaksjeeier. «Flertallsaksjeeieren kommer under enhver

---

⁵⁷ Aarbakke (2017) s. 938

⁵⁸ HR-2020-1947-A (Akademiet) avsnitt 36

omstendighet i en særstilling, fordi han i mange henseender faktisk kan dirigere selskapet, uten at det kommer til uttrykk i vedtak på generalforsamlingen». ⁵⁹

På tidspunktet for disse uttalelser, var ikke aksjeeier omfattet av lovbestemmelsen, men det var altså sikker rett at aksjeeiere likevel kunne bli ansvarlig. Ved lovendringen ble likevel aksjeeier inkludert i lovteksten, uten at dette skulle medføre noen realitetsendring. ⁶⁰ Innstillingens kommentarer i relasjon til aksjeeieransvar, er dermed også relevant for aksjeeieres ansvar etter nåværende ordlyd.

Avslutningsvis oppsummerer Høyesterett med at «bestemmelsen gir stor grad av fleksibilitet og forutsetter at ansvarsspørsmålet løses ut fra en konkret vurdering i det enkelte tilfellet, jf. HR-2017-2375-A (Ulvesund) avsnitt 25»⁶¹. Det synes dermed å foreligge et strengere aktsomhetskrav for majoritetsaksjeeier. Morselskapets innsikt i datterselskapets virksomhet, taler for at det kan oppstilles noen handleplikter som ikke uttrykkelig følger av loven, og som videre ikke vil være naturlig å kreve av en alminnelig personlig aksjeeier.

På bakgrunn av dette kan man si at den selskapsrettslige funksjonen også er noe forskjellig, og hva som er å opptre i «nevnte egenskap», vil nok kunne ha et noe ulikt innhold for de forskjellige typer av aksjeeier. At hensynet bak ansvarsbegrensningen er noe forskjellig for de ulike typer aksjeeiere, underbygger også en slik forståelse. Avgjørende er uansett at skaden er et resultat av forsømmelse eller brudd på pliktene den aktuelle aksjeeieren har.

4.1.1 Åpenhetslovens relevans for ansvarsgrunnlaget

På bakgrunn av dette, og i lys av oppgavens problemstilling, vil det være naturlig å undersøke nærmere hvilken rolle åpenhetslovens plikter kan spille inn i ansvarsgrunnlagsvurderingen. Som nevnt ovenfor (punkt 2.6.2) har morselskapet ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger også knyttet til datterselskapets virksomhet. Videre er det avklart at brudd på pliktene ikke etablerer erstatningsgrunnlag.

Dersom åpenhetslovens plikter etablerer en norm for forsvarlig adferd kan det tenkes at det faktisk at det ikke er gjennomført tilstrekkelig aktsomhetsvurderinger, vil kunne være relevant for vurderingen etter aksjelovens erstatningsbestemmelse. Det avgjørende er om åpenhetsloven etablerer en handleplikt/atferdsnorm morselskapet.

---

⁵⁹ HR-2020-1947-A (Akademiet) avsnitt 36

⁶⁰ Ot.prp.nr.55 (2005-2006) s. 167

⁶¹ HR-2020-1947-A avsnitt 37

Hagstrøm snakker om atferdsnormer som «regler som ved påbud eller forbud angir hvordan en skal forholde seg, men som ikke gir svar på om opptreden i strid med reglene medfører ansvar for voldt skade.»⁶² En overtredelse av en atferdsnorm kan likevel utgjøre et tungtveiende argument for at ansvar skal pålegges etter alminnelige erstatningsrettslige prinsipper, og «generelt kan det sies at atferdsnormer, hvor slike finnes, vil være det naturlige utgangspunktet for culpavurderingen. Har skadevolderen forholdt seg i strid med en atferdsnorm, vil han ofte bli ansett for å ha handlet uaktsomt»⁶³ Videre må den aktuelle atferdsnormen være anvendelig og relevant på det aktuelle tilfellet, for at den skal kunne danne utgangspunkt for vurderingen. For at en norm skal være relevant, må den «pålegge skadevolderen en plikt til å handle annerledes enn han gjorde».⁶⁴

Videre oppstilles tre krav for normens anvendelighet. For det første må den «passe på den faktiske situasjon som forelå på handlingstiden», videre må normen ha vært «utferdiget da skaden ennå kunne vært unngått», endelig kreves det at normen «påhviler skadevolderen og ikke bare andre». Dette beror dermed på hvem som har «ansvaret for å sette tiltakene i verk»⁶⁵

Åpenhetslovens plikter innebærer å gjennomføre aktsomhetsvurderinger. På den måten utgjør dette en regel som angir hvordan enkelte virksomheter skal forholde seg. Opptreden i strid med reglene etter åpenhetsloven innebærer imidlertid ikke ansvar for voldt skade.

For de tilfeller der det har skjedd en skade som kunne vært oppdaget dersom tilstrekkelige aktsomhetsvurderinger var gjennomført, taler det for at pliktene vil være relevant og «passe på den faktiske situasjonen».

Når det gjelder vilkåret om at normen må ha vært «utferdiget» kan dette muligens problematiseres. Åpenhetsloven trådte i kraft i 2022, og det foreligger dermed ingen praksis på området. I lovens forarbeider vises det likevel til at plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger samsvarer med forventningen i OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv og UNGP.⁶⁶ Innholdet i pliktene må dermed til enhver tid tolkes i tråd med de retningslinjer som følger av de internasjonale prinsippene, og utgangspunktet blir hva som anses å være innholdet på selve handlingstidpunktet.

---

⁶² Hagstrøm (2015) s. 75

⁶³ Hagstrøm (2015) s.76

⁶⁴ Hagstrøm (2015) s. 79

⁶⁵ Hagstrøm (2015) s. 80-81

⁶⁶ Prop.150 L (2020-2021) s. 64

Vilkåret om at normen må «påhvile skadevolderen» vil kunne sies å være oppfylt for de tilfeller morselskapet omfattes av åpenhetsloven, og har rettslig mulighet til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger også knyttet til datterselskapets virksomhet.

For at en eventuell norm skal få anvendelighet må også den skadde interessen være vernet av normen.⁶⁷ Åpenhetslovens formål er som nevnt å fremme virksomheters respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold samt sikre allmenheten tilgang til informasjon jf. åpenhetsloven §1. Formålet er sammensatt av flere hensyn, der virksomheters respekt for menneskerettighetene er det overordnede.

Konsekvensen av brudd på pliktene er offentligrettslige reaksjoner i form av at forbrukertilsynet har kompetanse til å fatte vedtak om forbud, påbud, tvangsmulkt eller overtredelsesgebyr, jf. åpenhetsloven §11. Mye taler for at åpenhetsloven primært er ment å ivareta samfunnsinteresser. Åpenhetsloven har heller ikke som hensikt å etablere ansvarsgrunnlag for eventuelle brudd på menneskerettigheter, men har derimot et preventivt formål som sanksjoneres gjennom det offentlige.

Virkingen av at pliktene gjennomføres vil være økt beskyttelse og potensiell avverging av menneskerettighetskrenkelser, som vil kunne gi beskyttelse for de personer som er mest utsatt for dette. Dette taler for at deler av formålet også er å beskytte de private interesser. Loven kan dermed sies å beskytte både private og samfunnsmessige interesser.

En relevant dom knyttet til dette spørsmålet er Rt.2015 s.276 (Bori). Sakens bakgrunn var at et boligbyggelag hadde påtatt seg oppgaven som ansvarlig utførende og ansvarlig kontrollerende for ombygging av en eldre bygning, organisert av et borettslag. Etter denne ombyggingen ble det avdekket feil og mangler ved bygget. Borettslaget krevde derfor erstatning, og et av spørsmålene var hvorvidt borettslaget kunne påberope seg brudd på plan- og bygningslovens regler som grunnlag for erstatningskravet. Flertallet svarte bekræftende på dette (dissens 3-2), begrunnet i at plan- og bygningsloven skulle ivareta både samfunnsinteresser og private interesser.

I likhet med åpenhetsloven er det også etter plan- og bygningsloven det offentlige som følger opp brudd gjennom pålegg i form av forelegg, søksmål eller tvangsmulkt. Slik førstvoterende poengterer: «plan- og bygningslovens egne håndhevingsregler er utformet med tanke på at det er bygningsmyndighetene som fører an, ikke tredjemenn som eventuelt rammes av lovbrudene. Det offentliges plikt til å følge opp ulovligheter er ikke absolutt, og den er, slik jeg forstår

---

⁶⁷ Hagstrøm (2015) s. 91

lovens system, heller ikke ledsaget av en tilsvarende rett for private til å kreve offentligrettslig håndheving»⁶⁸.

Det samme synspunktet synes å gjelde for åpenhetsloven. Det er forbrukertilsynet som fører tilsyn, men denne synes ikke å være absolutt. I likhet med tilfellet i Bori-dommen, vil derfor også «den ansvarliges mulige erstatningsplikt overfor en skadelidt tredjemann derfor utgjøre et nyttig privatrettslig supplement til det offentligrettslige håndhevingsregimet, som kan bidra til å styrke rettsvernet nettopp for de interesser på privat hånd som loven og de aktuelle regler også tar sikte på å beskytte». ⁶⁹

Mye taler for at brudd på åpenhetslovens plikter kan være relevant for vurderingen om erstatningsgrunnlag etter asl. §17-1 første ledd. Morselskapet som aksjeeier synes å stå i en litt annen stilling enn en personlig aksjeeier. Aksjeeieransvar synes dermed mest relevant for de tilfeller aksjeeier er et morselskap. Morselskapets mulighet til å dirigere datterselskapet, også utenfor generalforsamling taler for at det kan stilles strenge aktsomhetskrav til utførelsen som aksjeeier. Ansvarsbegrensningen synes heller ikke å stå like sterkt for et morselskap som en personlig aksjeeier, selv om det er utvilsomt at begrensningen også gjelder i konsernforhold.

En ufrivillig kreditor står også i en annen posisjon, vedkommende har ikke hatt mulighet til å vurdere noen risiko. Vedtakelsen av åpenhetsloven og det økende presset for ansvarliggjøring av næringslivet, taler for at gjennomføring av disse pliktene kan være relevant i vurderingen av om skaden er voldt i den selskapsrettslige funksjon.

Dersom morselskapet som aksjeeier instruerer datterselskapet på en slik måte at deres virksomhetsutøvelse fører til skade på tredjepersoner, vil dette trekke i retning av at morselskapet har forårsaket en skade «i nevnte egenskap». Flertallsaksjeeier har en slik innsikt og forståelse at slik skade bør være synlig. Dersom morselskapet har brutt sine plikter etter åpenhetsloven, taler dette ytterligere for at morselskapet har vært uaktsom, dersom aktsomhetsvurderingen hadde avdekket risikoen.

Hvorvidt pliktene etter aktsomhetsloven er brutt, eller om kvaliteten av eventuelle aktsomhetsvurderinger ikke er tilstrekkelig er egen vurdering. Oppgaven går ikke nærmere inn på dette, men det bør likevel kommenteres at det kan by på utfordringer i praksis å vurdere dette. Kravet til aktsomhetsvurderingene er generelt utformet, og en vurdering av om aktsomhetsvurderinger er tilstrekkelig utført vil nok kunne utgjøre en omfattende drøftelse.

---

⁶⁸ Rt. 2015 s. 276 (Bori) avsnitt 32, jf. Ot.prp.nr 45 (2007-2008) s. 352.

⁶⁹ Rt. 2015 s. 276 (Bori) avsnitt 32

Samlet sett synes det å være mulig for morselskapet å bli ansvarlig etter asl. §17 første ledd. I praksis vil det nok likevel kunne være utfordringer i å bevise tilstrekkelig årsakssammenheng og adekvans.

4.2 Asl. §17-1 annet ledd (medvirkningsansvar)

Bestemmelsens annet ledd hjemler et medvirkningsansvar. Bestemmelsen har følgende formulering:

(2) Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve erstatning av den som forsettlig eller uaktsomt har medvirket til skadevolding som nevnt i første ledd. Erstatning kan kreves av medvirkeren selv om skadevolderen ikke kan holdes ansvarlig fordi han eller hun ikke har utvist forsett eller uaktsomhet.

Ansvarssubjektet er «den som.. har medvirket til» skadevolder som nevnt i første ledd. Medvirkeransvaret er dermed ikke begrenset til aksjeeier eller annen person med en selskapsrettslig egenskap. Videre vil spørsmålet om vedkommende «forsettlig eller uaktsomt har medvirket til» skaden løses på bakgrunn av alminnelige erstatningsrettslige vurderinger.⁷⁰

Bestemmelsen ble tilføyd ved lovendringen i 2006. Bestemmelsen må ses i sammenheng med første ledd, der vurderingen gjelder medvirkning til erstatningsbetingende handlinger av styremedlem, daglig leder mv. Annet ledd forutsetter dermed at det for medvirkeren ikke trenger å foreligge brudd på plikter etter aksjelovgivningen, eller plikter som vedkommende har «i nevnte egenskap». Medvirkningen må likevel knytte seg til denne skadevoldende handlingen for den som er hovedansvarlig etter første ledd.

Hva som ligger i «medvirket til» er nærmere kommentert i forarbeidene: «medvirkning kan typisk anses å foreligge hvis aksjeeier eller en annen direkte og konkret har påvirket daglig leder eller vedkommende tillitspersons konkrete skadevoldende forhold. Relevant påvirkning kan være en tilskyndelse, typisk en instruks, som den daglige leder eller tillitspersonen har fulgt eller iallfall lagt vesentlig vekt på ved sin vurdering.»⁷¹ Det må likevel avgrenses mot løpene dialog om selskapets praksis.

Morselskapet har som regel stor innflytelse og kontroll i datterselskapet, både gjennom generell eierstyring, og gjennom formelle instruksjoner gitt i generalforsamling, jf. asl. §5-1. Dersom instruksjonen strider mot lov eller selskapets vedtekter plikter styret i datterselskapet å ikke etterkomme denne, jf. asl. §6-28 annet ledd. For det tilfelle der styret i datterselskapet

---

⁷⁰ Ot.prp.nr.55 (2005-2006) s. 167.

⁷¹ Ot.prp.nr. 55 (2005-2006) s. 167

etterkommer en slik instruks vil det foreligge pliktbrudd som kan etablere ansvar for datterselskapets styre etter asl. §17-1 første ledd. Morselskapet kan videre anses ansvarlig etter begge ledd. Det er imidlertid medvirkning som drøftes i denne delen.

Selv om morselskapets instruks oppfyller de formelle krav etter aksjeloven, kan innholdet i instruksene likevel være erstatningsbetingende i relasjon til andre regler. Et tilfelle kan tenkes dersom morselskapet instruerer datterselskapet i å drive virksomheten på en måte som utsetter f. eks dets arbeidere for stor skaderisiko for helse og liv. Dersom datterselskapet etterkommer instruksene, og risikoen materialiserer seg, kan et medvirkningsansvar for morselskapet bli aktuelt. Det foreligger dermed pliktbrudd hos styret i datterselskapet, og en medvirkende handling – i form av instruks - for morselskapet. Det avgjørende for medvirkeransvar er dermed om morselskapet kan sies å ha opptrådt uaktsomt. I denne vurderingen kan åpenhetslovens plikter være relevant.

4.2.1 Åpenhetslovens relevans for uaktsomhetsvilkåret

Hvorvidt den medvirkende handling, i dette tilfellet instruksene, er å anse som uaktsom beror på om morselskapet burde kjent til at datterselskapets gjennomføring av instruksene, ville være ulovlig og potensielt erstatningsbetingende.

På et generelt grunnlag stilles det strengere krav til morselskap enn andre medvirkere, da det forventes at morselskapet har en viss innsikt i datterselskapets virksomhet. Det er dermed nærliggende å anta at morselskapet har en viss innsikt i at datterselskapets virksomhet kan være potensielt risikofylt. Dette beror naturligvis på relasjonen mellom mor- og datterselskapet. At et morselskap har innsikt i virksomheten til et heleid datterselskap synes ikke utenkelig. Variasjoner her vil kunne være avgjørende for hvilken kunnskap som kan kreves av morselskapet. Vedtaket av åpenhetsloven og dens plikter, kan likevel sies å ha endret kravet til kunnskap noe.

Etter åpenhetsloven plikter morselskapet å gjennomføre aktsomhetsvurderinger også for datterselskapets virksomhet. Dersom morselskapet har gjennomført tilfredsstillende aktsomhetsvurderinger, og skaderisikoen har vært synlig, har morselskapet kjent til den potensielle risikoen. Dersom morselskapet sitter med denne kunnskapen og likevel har instruert datterselskapet til å drive virksomheten på en gitt måte, taler det for at morselskapet har forsettlig medvirket.

For de tilfeller det ikke er utført aktsomhetsvurderinger vil også morselskapet kunne anses som uaktsomt. Åpenhetsloven er dermed av betydning for fastleggelse av aktsomhetsvilkåret da det oppstiller en plikt som innebærer at morselskapet skal ha kunnskap om virksomhetens risiko for slik skade.

Også for medvirkningsansvaret vil det i realiteten kunne bli utfordrende å bevise tilstrekkelig årsakssammenheng og adekvans. Det kan dermed stilles spørsmål om det vil være mer aktuelt å holde morselskapet ansvarlig på bakgrunn av en eventuell lære om ansvarsgjennombrudd, som ikke er betinget av at de alminnelige erstatningsrettslige er oppfylt vilkårene.

5 Ansvar etter en regel om ansvarsgjennombrudd

5.1 Eksisterer det en slik regel i norsk rett?

Et grunnleggende trekk ved aksjeselskaper er som nevnt ansvarsbegrensningen, jf. asl. §2-1. Dette gjelder også i konsernforhold. De enkelte konsernselskapene hefter for sine forpliktelser med sin egen formue, og morselskapet er som eier ikke rettslig forpliktet til å sørge for at datterselskapenes kreditorer får dekning. Ansvarsbegrensningen vil imidlertid i noen tilfeller kunne føre til urimelige resultater som rettsordenen ikke kan akseptere.⁷²

I spesielle tilfeller vil det derfor kunne oppstå et behov for å gjøre unntak fra ansvarsbegrensningen. En aksjeeier kan komme til å bli ansvarlig overfor selskapets forpliktelser etter aksjelovens erstatningsbestemmelser, så lenge vilkårene om ansvarsgrunnlag/medvirkning og årsakssammenheng er oppfylt. I tillegg har det blitt diskutert og stilt spørsmål om hvorvidt det eksisterer en ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd, altså et unntak fra ansvarsbegrensningen som bygger på andre prinsipper enn erstatningsrettslige. Aksjeloven inneholder ingen regel om slikt ansvarsgjennombrudd, og det foreligger per dags dato ingen prinsipiell dom som avklarer spørsmålet. Det finnes likevel en del rettskilder som kan bidra til å belyse problemstillingen.

5.2 Forarbeidene

Som det nevnes i forarbeidene inneholder ikke norsk rett noen generelle lovfestede regler om ansvarsgjennombrudd, og det er heller ingen Høyesterettsdom som uttrykkelig bygger på dette grunnlaget. Det er likevel antatt at domstolene vil kunne godta en slik regel uten hjemmel i lov.⁷³

I forarbeidene kommenteres det i relasjon til asl. §1-2, at selv om ansvarsbegrensningen er en grunnregel i aksjeretten, er ikke bestemmelsen til hinder for at en aksjeeier «under særlige omstendigheter kan bli ansvarlig i kraft av den foreslåtte regel om medvirkeransvar eller synspunkter om gjennomskjæring (ansvarsgjennombrudd)». ⁷⁴ Denne formuleringen trekker i

---

⁷² Woxholth (2020) s. 142

⁷³ Ot.prp.nr 23 (1996-1997) s. 117

⁷⁴ Ot.prp.nr 23 (1996-1997) til §1-2

retning av at det i alle fall skal noe kvalifisert til, og at terskelen for å gjøre unntak fra ansvarsbegrensningen er høy, jf. «særlige omstendigheter».

Departementet har også kommentert i forarbeidene at det generelt sett synes å være større grunn til å tillate ansvarsgjennombrudd når det gjelder ovenfor morselskaper i et konsern enn i del andre tilfeller, og videre når det gjelder erstatningsansvar overfor tredjepersoner (f. eks for miljø- og personskade) enn for ansvar i kontraktsforhold hvor medkontrahent selv kan vurdere om det kontraherende selskaps stilling. Ved vurderingen av spørsmål knyttet til gjennomskjæring bør det legges vekt på å unngå det ansvar som kan følge av annen lovgivning, mister sin realitet.⁷⁵

Denne uttalelsen kan synes å underbygge at et syn om at for konsernforhold vil ansvarsbegrensningen stå noe svakere, og i alle fall for tilfeller som omhandler en ufrivillig kreditor. Likevel er konsernorganisering viktig for næringslivet, og ansvarsbegrensningen som prinsipp står sterkt. Det må dermed kreves noe mer for å begrunne et eventuelt unntak fra ansvarsbegrensningen.

I forbindelse med forslag om endringer i aksjeloven i 2006, ble det drøftet om det burde innføres en regel om identifikasjonsansvar i konsernforhold. Departementet fant det ikke hensiktsmessig å lovfeste en slik regel, men viste til at et krav mot morselskapet (utover det som følger av de foreslåtte ansvarsreglene og eventuelle andre lovbestemmelser man har i dag) kan imidlertid tenkes bygd på et eventuelt synspunkt om ansvarsgjennombrudd på ulovfestet grunnlag, og henviste i den forbindelse til departementas uttalelser i Ot.prp.nr. 23 (1996-1997) s. 117.⁷⁶

Departementet understreker etter denne henvisning at de fortsatt mener at spørsmål om ansvarsgjennombrudd løses best i praksis. Også her bemerker departementet at spørsmål om ansvarsgjennombrudd fortrinnsvis bør reserves for tilfeller med skader på miljø og tredjepersoner, foruten helseskader på ansatte. Det poengteres videre at det er vanskelig å se for seg at ansvarsgjennombrudd kan skje til fordel for dem som står i et vanlig kontraktsforhold med selskapet, med mindre det foreligger underfinansiering, markant overstyring eller andre særlige omstendigheter som tilsier at medkontrahenten nærmest er ført bak lyset.⁷⁷ At departementet enda en gang understreker at ansvarsgjennombrudd bør reserveres for skader på miljø og tredjepersoner taler for at det er ønskelig å gi slike kreditorer ekstra beskyttelse, da

---

⁷⁵ Ot.prp.nr 23 (1996-1997) s. 117

⁷⁶ Ot.prp. nr 55 (2005-2006) s. 124

⁷⁷ Ot.prp. nr 55 (2005-2006) s. 125

maktforholdet som gjelder i slike tilfeller, er noe annerledes enn det som er tilfellet for frivillige kreditorer.

Likevel er konklusjonen at dette løses best i praksis. Dette bidrar riktignok til å svekke uttalelsene noe, og det vil ikke være mulig å bygge på disse uttalelsene alene. Gjennomgangen av forarbeidene viser også hvor sterkt ansvarsbegrensningen står. Uttalelser synes likevel å trekke i retning av at det lettere kan tillates i konsernforhold. At et eventuelt ansvarsgjennombrudd i konsern kan tenkes å begrunnes på bakgrunn av tungtveiende samfunnsinteresser, hensyn til miljø og ufrivillige kreditorer, synes i alle fall ikke å være utelukket, så fremt det også foreligger andre momenter som taler for å gjøre unntak.

Utover dette gir ikke forarbeidene noe klarere svar, og det er dermed opp til domstolene å eventuelt stadfeste hvorvidt en slik regel eksisterer, og klargjøre hva innholdet og vilkårene for at gjennomskjæring kan tillates. Uttalelsene i forarbeidene kan i det minste tjene som argument for at det ikke synes utelukket at en slik ulovfestet regel kan eksistere i norsk rett. Terskelen vil imidlertid være høy, og dette er et spørsmål som best løses i teori og praksis.

5.3 Rettspraksis

5.3.1 Rt. 1991 s. 119 (Normount)

Normount er en av de første Høyesterettsdommene som kommenter gjennomskjæring. Sakens spørsmål var imidlertid styremedlemmenes ansvar, og spørsmål om erstatning. Høyesterett går dermed ikke dypt inn på en vurdering om ansvarsgjennombrudd, da sakens spørsmål avgjøres på bakgrunn av alminnelige erstatningsrettslige prinsipper, og datidens erstatningsbestemmelse i aksjeloven.

Saken dreide seg om spørsmål om erstatningsansvar for styremedlemmer i aksjeselskap etter datidens aksjelov §15-1. Aksjeselskapet A/S Normount Africa Line drev linjetrafikk mellom nordamerikanske østkysthavner og Øst-Afrika. Selskapet opplevde store tap, og opparbeidet seg gjeld da de mottok tjenester og varer på kreditt fra en rekke amerikanske selskaper. Da disse selskapene ikke fikk dekket sine krav, tok de arrest i et skip tilhørende Canadian Forest Navigations Company. Ltd. (CFN). CFN måtte videre innfri de amerikanske selskaperes krav for å få frigitt skipet og det var dette som dannet bakgrunnen for kravet.

CFN reiste da sak mot Normount og deres fire norske styremedlemmer, og hevdet at styremedlemmene hadde handlet uaktsomt og dermed var erstatningsansvarlig etter aksjeloven.

Twistespørsmålet var om Normounts økonomi på den aktuelle tid var så dårlig at styret burde ha søkt avverget at ytterligere krav ville oppstå mot selskapet.⁷⁸

Det nevnes likevel i et obiter dictum at aksjeselskapets ansvar er begrenset til de midler selskapet disponerer over, og at dersom kreditor ikke får dekning gjennom disse midler, må det derfor kreves «noe spesielt» for at han skal kunne «skjære gjennom».⁷⁹

Høyesterett går likevel inn på en erstatningsrettslig vurdering etter datidens bestemmelse i aksjeloven. §15-1, og den konkrete vurderingen bygger dermed på erstatningsrettslige prinsipper. Vurderingen skjer ikke på bakgrunn av en eventuell ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd.

Denne dommen gir derfor ikke annet enn en antakelse at dersom det skulle finnes en slik regel, vil det være snakk om en høy terskel.

Det må likevel poengteres at Høyesterett riktignok ikke avviser at en slik regel eksisterer, og dette kan dermed i noen grad tjene som et argument for at det vil være mulig å etablere en slik regel på nærmere angitte vilkår. Senere dommer har bygget videre på denne uttalelsen. Hva som eventuelt kreves gir ikke denne dommen noe klart svar på.

5.3.2 Rt. 1996 s. 672 (Kongeparken)

Kongeparken er en av de mer sentrale avgjørelsene, når det gjelder spørsmålet om hvorvidt det eksisterer en regel om ansvarsgjennombrudd i aksjeselskapsretten.

Saken omhandler selskapet Kongeparken AS, som gikk konkurs, og hvorvidt et krav mot morselskapet, Park Holding As, kunne føre frem på bakgrunn av en regel om ansvarsgjennombrudd. I denne saken gikk ikke Høyesterett inn på en konkret vurdering, da spørsmålet ble ansett for å ha liten forankring i det konkrete saksforholdet. Likevel ble det gjort bemerkelser om at det er «sterkt omtvistet», og at det generelt sett skal mye til for å kunne «skjære gjennom ansvarsbegrensningen». Høyesterett viser i den forbindelse til uttalelsene i Rt. 1991 s. 119.(Normount)

Høyesterett uttaler videre at et eventuelt ansvarsgjennombrudd må, slik de ser det:

« i tilfelle begrunnes ut fra to typer argumenter. (1) fremtrer dem som utilbørlig overfor kreditorene å opprettholde ansvarsbegrensningen, og (2) har det vært en

---

⁷⁸ Rt. 1991. s. 119 (Normout) avsnitt 124

⁷⁹ Rt. 1991. s. 119 (Normout) avsnitt 125

sammenblanding mellom selskapene som medfører at selve det formelle selskapsforhold ikke fortjener vern. De to sett argumenter må ses i sammenheng, og det må foretas en helhetsvurdering.»⁸⁰

Videre kommer Høyesterett med noen bemerkninger knyttet til hva som eventuelt kvalifiserer til utilbørighet overfor kreditor, og sammenblanding av mellom selskapene.

Høyesterett poengterer at det ikke vil være tilstrekkelig at det foreligger en oppdeling i et eierselskap og et driftsselskap, da dette ikke er uvanlig og indikerer i seg selv ikke noe utilbørlig i forhold til kreditorene, eller noen sammenblanding mellom selskapene. Det er heller ikke tilstrekkelig begrunnelse for ansvarsgjennombrudd at morselskapet har full kontroll over datterselskapet gjennom eierskap og styrerepresentanter. Dette er ikke uvanlig i konsernforhold.

Hva som eventuelt er tilstrekkelig for å konstatere at det foreligger en sammenblanding mellom to selskaper gir dommen begrenset veiledning om. Det avgjørende synes likevel at det må være noe som taler for at det formelle selskapsforhold ikke fortjener vern, og dette vil naturligvis måtte vurderes konkret i hvert tilfelle.

Når det gjelder vurderingen om «utilbørighet» uttaler Høyesterett at det ved denne vurderingen vil være naturlig å se på om det foreligger økonomisk ubalanse i forholdet mellom selskapene. Høyesterett går så inn på det konkrete saksforholdet og finner at slik ubalanse ikke foreligger i den konkrete sak. Videre nevnes det at det moment i utilbørighetsvurderingen vil være om datterselskapet var underkapitalisert.

Prejudikatsverdien er noe begrenset ettersom vurderingen for den konkrete saken ikke ble gjort på bakgrunn av en slik regel. Ved førstevoterendes uttalelser om at det er «sterkt omtvistet», uten noen videre konklusjon, gir dermed denne dommen heller ikke noe endelig svar på om en slik regel faktisk eksisterer. Utsagnet trekker slik sett i retning av at Høyesterett er tilbakeholdne med å støtte opp under et slik syn, jf. «sterkt omtvistet».

Vurderingsgrunnlaget som oppstilles er gjort mer på bakgrunn av dersom en slik regel hypotetisk sett skulle få oppslutning i norsk rett, jf. ordlyden «eventuell». Dette trekker slik sett i retning av at en slik regel kan eksistere. Det samme synspunktet er senere støttet iblant annet Rt. 1996 s. 742 (Minnor). Heller ikke i denne avgjørelsen ble det tatt endelig standpunkt til om en slik regel eksisterer. Det ble riktignok henvist til uttalelsene i Kongeparken, selv om avgjørelsen ikke bygget på dette rettsgrunnlaget.

---

⁸⁰ Rt 1996 s. 672 (Kongeparken) s. 678-679

At de ovennevnte dommene forsetter å bygge videre på uttalelsene synes likevel å underbygge en oppfatning om at gjennomskjæring er tenkelig etter norsk rett.

5.3.3 RG 2007 s 411 (Fina)

I denne dommen er det lagt til grunn en ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd. Anken ble videre nektet fremmet⁸¹.

Sakens spørsmål var at den ankende part, Gunnar Gilje, som var eneksjonær, enestyre og daglig leder i et aksjeselskap kunne holdes personlig ansvarlig for sakskostnader som selskapet Norske Fina As ved rettskraftig dom ble dømt til å betale Arnfinn Furdal.

Bakgrunnen for saken var at Gilje, gjennom selskapet Norske Fina tidligere hadde fremmet et erstatningssøksmål mot blant annet ankemotparten. Ankemotparten ble frifunnet og tilkjent saksomkostninger, som ble forsøkt innkrevd fra selskapet som var uten økonomiske midler. Ankemotparten krevde da at det måtte gjøres unntak fra ansvarsbegrensningen og at Gilje måtte holdes personlig ansvarlig etter en ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd.

Lagmannsretten viser innledningsvis til ansvarsbegrensningen om at aksjonærene ikke hefter for selskapets forpliktelser overfor kreditorene. Erstatningsansvar ble ikke vurdert, da kravet var forankret i at det forelå grunnlag for ansvarsgjennombrudd. Lagmannsretten viser så til aksjelovens forarbeider som omhandler ansvarsgjennombrudd, der det ikke utelukkes at en slik lære eksisterer, men at dette best løses i teori og praksis. Videre henviser lagmannsretten til Høyesteretts uttalelser i Rt. 1996 s. 672 Kongeparken, og vurderingsmomentene de her oppstiller. Lagmannsretten forstår Høyesteretts uttalelser som at dommen ikke har tatt direkte stilling til om det i norsk rett gjelder en slik regel, men at «slik lagmannsretten ser det er dette er dette forutsetningsvis lagt til grunn».

Videre viser lagmannsretten til at det også i juridisk teori er lagt til grunn en regel om ansvarsgjennombrudd, og viser til Wiggo Hagstrøms uttalelser i *Obligasjonsrett* (2003) s. 99. Under den henvisningen konkluderer lagmannsretten med at det i norsk rett gjelder en regel om ansvarsgjennombrudd, og at dette beror på en konkret helhetsvurdering der vilkårene/momentene som oppstilles i Rt. 1996 s. 672 (Kongeparken) er utgangspunktet for vurderingen.

I den konkrete vurderingen kom lagmannsretten til at det hadde skjedd en sammenblanding mellom Giljes private interesser og selskapets interesser, og at dette var gjort for å unndra seg risikoen for ansvar, og at hans fremgangsmåte klart var utilbørlig overfor de saksøkte. Bakgrunnen for dette var blant annet at overdragelsen til Norske Fina kun syntes motivert av det

---

⁸¹ HR-2007-154-U

forestående erstatningssøksmålet, og at dette dermed ble gjort for å unngå risikoen for personlig ansvar for eventuelle sakskostnader. Det ble også lagt til grunn at Gilje måtte forstå at søksmålet var forbundet med en betydelig risiko, og at hans fremgangsmåte klart fremsto som klart utilbørlig overfor de saksøkte i erstatningsspørsmålet.

Saken er dermed slik sett et ganske rent tilfelle av misbruk, hvilket taler for at det ville være urimelig å opprettholde ansvarsbegrensningen. Dommen viser at en ulovfestet regel om ansvarsgjennombrudd kan være grunnlag for unntak av ansvarsbegrensningen, og det faktum at anken ble nektet fremmet synes å underbygge at en slik regel faktisk eksisterer.

Dette er etter Woxholts syn, av en slik betydning at dommens rettsanvendelse må kunne sies å være i tråd med Høyesteretts oppfatning, og på den måten har dommen en spesiell rettskildeværdi. Han mener derfor at det ved denne dommen nå er avklart at ansvarsgjennombrudd er prinsipielt tenkelig etter norsk rett.⁸² På den annen side kan det tenkes andre grunner til at en anke nektes fremmet. Saken kunne også formodentlig blitt løst på bakgrunn av aksjelovens erstatningsbestemmelser, noe som mest sannsynlig ville ført til samme resultat. Det at anken ble nektet fremmet kan heller ikke sidestilles med at Høyesterett selv hadde kommet med en prinsipiell avklaring.

Dommens resultat fremstår uansett som rimelig og rettferdig, og lagmannsrettens drøftelse av rettsgrunnlaget fremstår som grundig og forsvarlig. Dommen trekker derfor i retning av at det eksisterer en ulovfestet lære om ansvarsgjennombrudd i norsk rett.

Hvorvidt ansvarsgjennombrudd kan tenkes begrunnet på bakgrunn av andre tungtveiende hensyn, som f. eks når det gjelder skade på miljø og tredjeperson, synes ovennevnte dommer å gi lite bidrag til. Det foreligger likevel en relevant dom for spørsmålet om et eventuelt ansvarsgjennombrudd i slike tilfeller.

5.3.4 Rt. 2010 s. 306 (Hempel)

Saken gjaldt spørsmålet om et morselskap (Hempel AS) med hjemmel i forurensingsloven §51 kunne pålegges å sørge for, eller bekoste nødvendige miljøundersøkelser for eiendommer eid av datterselskapet Hempel Coatings. Datterselskapet var uten midler og under avvikling og kunne dermed ikke å påta seg, eller oppfylle forpliktelse pålagt av fylkesmannen. Høyesterett kom til at morselskapet som aksjeeier ble ansvarlig for utgiftene til miljøundersøkelser knyttet til datterselskapets forgjengers virksomhet.

---

⁸² Woxholth (2020) s. 146

Den konkrete vurderingen bygger i størst grad på forståelsen av forurensingsloven §51, og hvem som er pliktsubjekt etter loves bestemmelse. Det foretas dermed en utvidende tolkning, i at «den som har noe» også omfatter morselskapet. Høyesterett starter i forurensingslovens ordlyd, formålsbestemmelse og forarbeidene. Dette taler isolert sett *mot* at dommen er av betydning for spørsmålet om ansvarsgjennombrudd.

I realiteten kan man likevel si at det skjer en form for ansvarsgjennombrudd, da Høyesterett tolker ansvarsbegrensningen innskrenkende, ved sin utvidende tolkning av forurl. §51. Ansvar legges hos morselskapet selv om datterselskapets rettsforgjenger er den som er direkte ansvarlig.

Momenter som taler for at Høyesterett bygger på gjennomskjæringssynspunkter er at det innledningsvis vises til uttalelser fra miljøverndepartementets uttalelser klagevedtak om at «miljø- og samfunnsmessige hensyn tilsier en innskrenkende tolkning av den selskapsrettslige ansvarsbegrensningen.», da slike pålegg er av en «annen art enn krav fra ordinære kreditorer». ⁸³

I sin tolkning av forurensingsloven §51 viser Høyesterett til at forarbeidene ikke tar opp forholdet til den selskapsrettslige begrensningen av aksjonæransvaret. Det poengteres også at aksjeeiers begrensede ansvar for selskapets forpliktelser er et grunnleggende aksjerettslig prinsipp av stor samfunnsmessig betydning. ⁸⁴

Slik Høyesterett ser det reiser tolkningen av forurensingsloven §51 ikke spørsmål om ansvar for aksjeeiere generelt, men for den aksjeeier som har faktisk styring og kontroll med datterselskapet. At aksjeeier her er et morselskap med faktisk kontroll og styring, synes Høyesterett å bruke som et argument for at den utvidende tolkningen av forurensingsloven §51 er forsvarlig. Ansvarsbegrensningen i et konsern synes dermed å stå noe svakere, i møte med miljøhensyn og prinsippet om at forurenser skal betale.

Etter forurensingsloven §51 synes ikke ordlyden klart å omfatte morselskapet som subjekt, men peker ut «den som har noe» som ansvarlig. Etter aksjerettslige prinsipper vil ikke morselskapet kunne bli ansvarlig. Da høyesterett etter tolkning av forurl. §51 likevel kommer til at morselskapet er ansvarlig, har det i realiteten skjedd en form for ansvarsgjennombrudd. Innskrenkingen av ansvarsbegrensningen synes da å bygge på viktige samfunnshensyn, og at det er tale om krav av en annen art. Et slikt synspunkt er også i tråd med departementets syn i

---

⁸³ Rt. 2010 s. 306 (Hempel) avsnitt 47

⁸⁴ Rt. 2010 s. 306 (Hempel) avsnitt 69

ovennevnte forarbeidsuttalelser om at «ansvarsgjennombrudd fortrinnsvis bør reserveres for tilfeller med skader på miljø og tredjepersoner». ⁸⁵

Beate Sjøfjell har også tatt til orde for at denne avgjørelsen etablerer et slags miljørettslig ansvarsgjennombrudd:

«ved denne avgjørelsen har Høyesterett vist at viktige samfunnshensyn kan være grunnlag for selskapsrettslig ansvarsgjennombrudd. Dommen gir et signal om det ikke lenger er opplagt at kompliserte selskapsstrukturer kan brukes for å pulverisere ansvaret for selskapers virksomhet (uten at det beviselig var en strategi i denne saken.) Denne saken bør også gi inspirasjon til en ny og dypere forståelse av miljøansvaret i due diligence ved fusjoner og selskapsoverdragelser.»⁸⁶

Hvorvidt Høyesteretts resultat i dommen bygger på en regel om gjennomskjæring synes dermed ikke helt klart. Store deler av begrunnelsen bygger på en tolkning av forurensingsloven, noe som taler for at en lære om ansvarsgjennombrudd ikke er rettsgrunnlaget for dommens resultat. Dette gir dermed dommen noe begrenset verdi i relasjon til problemstillingen. Likevel trekker dommens resultat, og Høyesteretts uttalelser og gjennomskjæringsbetraktninger i retning av at begrunnelsen har elementer som delvis er begrunnet i en lære om ansvarsgjennombrudd. Dommen kan dermed tjene som et argument for at en slik regel kan eksistere, og at det det i alle fall er aktuelt for tilfeller som gjelder viktige samfunnshensyn, der aksjonæren er et morselskap med mulighet til å styre og kontrollere datterselskapet, og en ufrivillig kreditor. Spørsmålet fremstår riktignok ikke som prinsipielt avklart.

5.4 Juridisk litteratur

Oppfatningen i litteraturen synes å være noe splittet. Synet har nok også endret seg noe med tiden. I 1993 syntes Hagstrøms konklusjon å være at en slik regel eksisterer i norsk rett. Hans konklusjon er at «det foreliggende materiale viser at direktekrav mot aksjonærer er en realitet i norsk rett. Doms materialet sett i sammenheng med fremmed teori og praksis indikerer klart at det ikke finnes en enkel formel for når gjennomskjæring kan skje, men at dette beror på en totalvurdering av en rekke momenter». ⁸⁷

Hagstrøm har likevel vanskelig for å se at de sentrale momenter om ansvarsgjennombrudd er noe særlig forskjellig fra vanlig culpa- og risikobetraktninger i erstatningsretten. Han henviser

---

⁸⁵ Ot.prp.nr 55 (2005-2006) s. 125.

⁸⁶ Sjøfjell (2010) s. 19-20

⁸⁷ Hagstrøm (1993)

til en rekke momenter fra praksis, slik som illojal tapping, og underkapitalisering, og mener disse har klare forbindelseslinjer til culpasyntemåter. Etter Hagstrøms syn hører altså regelen om gjennomskjæring under erstatningsretten. Dette kan dermed tale mot at hans argumentasjon at en slik regel faktisk eksisterer, da ansvarsgjennombrudd etter en ulovfestet lære må kunne sies å bygge på noe annet enn nettopp erstatningsrettslige prinsipper. Høyesterett har i ovennevnte dommer klart etablert et skille mellom ansvar etter en eventuell ulovfestet regel om ansvarsgjennombrudd og ansvar etter erstatningsbestemmelsene i aksjeloven. Flertallet av disse dommene har riktignok blitt avsagt etter Hagstrøms uttalelser.

Woxholt synes også å være av den oppfatning av at en slik regel eksisterer. Han poengterer riktignok at det «i norsk teori har vært uttrykt skepsis mot et gjennombruddsansvar. Et argument er at gjennombruddsansvar kan skape uklarhet om prinsippet om aksjeselskapets rettssubjektivitet, ut fra det syn at det kan være vanskelig å identifisere hvor hovedregelen slutter og unntaket tar over». ⁸⁸ Han konkluderer med at en lære om ansvarsgjennombrudd ikke har fått noen særlig tilslutning i norsk rett, men at dette likevel ikke er utenkelig. Han henviser videre til Fina-dommen og mener denne har en spesiell rettskildeverdi, da anken ble nektet fremmet. Etter hans syn mener han at gjennom denne dommen er det nå avklart at ansvarsgjennombrudd er prinsipielt tenkelig etter norsk rett. ⁸⁹

Videre synes Sjøfjell at Hempel-dommen baner vei for et miljørettslig ansvarsgjennombrudd. (se kapitel 5.3.4)

5.5 Ansvarsgjennombrudd på bakgrunn av datterselskapets virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser

Etter gjennomgangen av rettskildene synes forarbeidsuttalelser, dommer og litteratur å trekke i den retning at det etter norsk rett kan eksistere en ulovfestet regel om ansvarsgjennombrudd. Relevante momenter kan utledes av ovennevnte kilder, selv om dette ikke fremstår som fullstendig avklart.

Når det gjelder momenter som taler for gjennomskjæring, er de mest konkrete formulert i Kongeparken-dommen. Der oppstilles det to argumenter som kan tale for å skjære gjennom aksjebegrensningen; (1) hvorvidt det fremstår som «utilbørlig overfor kreditorene å opprettholde ansvarsbegrensningen», og (2) «om det har vært en sammenblanding mellom selskapene som medfører at det formelle selskapsforhold ikke fortjener vern». Etter uttalelsene i Kongeparken må dette bero på en konkret vurdering der flere momenter er aktuelle, men der

---

⁸⁸ Woxholth (2020) s. 144

⁸⁹ Woxholth (2020) s. 146

utilbørighetsmomentet fremstår som det overordnede, og om det foreligger omstendigheter som taler mot å opprettholde ansvarsbegrensningen.

Når det gjelder sammenblandingskriteriet sikter dette til en situasjon der grensene mellom selskapene er så diffuse at det vil være vanskelig å se dette som selvstendige rettssubjekter. Når det gjelder konsern, er det ikke tilstrekkelig begrunnelse for ansvarsgjennombrudd at morselskapet har full kontroll over datterselskapet gjennom eierskap og styrerepresentanter.⁹⁰ At et morselskap instruerer og styrer datterselskapet til å drive en virksomhet som utgjør en risiko for menneskerettighetsbrudd, vil ikke på bakgrunn av selve styringen, være tilstrekkelig for å konstatere at det foreligger sammenblanding mellom selskapene. Dette alene kan ikke synes å begrunne ansvarsgjennombrudd. Å gi instruks er en del av konsernstyringen.

Underkapitalisering som gjennomskjæringsmoment synes ikke relevant for problemstillingen. Dessuten vil en eventuell underkapitalisering i dag rammes av asl. §3-4 om kravet til forsvarlig egenkapital. Underkapitalisering vil derfor være mer relevant i relasjon til uaktsomhetsvurderingen etter erstatningsbestemmelsen.

For et multinasjonalt konsern er nok sammenblanding av selskapene, mindre sannsynlig. For de tilfeller det ikke foreligger sammenblanding, synes ansvarsgjennombrudd likevel å kunne begrunnes ut fra andre argumenter. Hempel-dommen støtter opp under dette. I Hempel var det også tilfellet at morselskapet hadde mulighet til styring og kontroll av datterselskapet. Ansvarsgjennombrudd synes dermed å forutsette en viss grad av styring, selv om det i Hempel ikke forelå slik sammenblanding som Kongeparken-dommen forutsetter.

Høyesterett gikk ikke inn på vurdering om det forelå sammenblanding, men begrunnet et slags gjennombrudd ved en utvidende tolkning av forurensingsloven. Høyesteretts uttalelser om at dette ikke gjaldt for aksjonærer generelt, men at det synes å være noe annerledes for konsernforhold er også relevant for oppgavens problemstilling. Der morselskapet er en aksjeeier som har en økonomisk interesse utover det en alminnelig aksjeeier har, står ansvarsbegrensningen noe svakere.

5.5.1 Åpenhetslovens relevans for ansvarsgjennombrudd

Vedtakelsen av åpenhetsloven viser et sterkt ønske om at næringslivet skal respektere menneskerettighetene. Det kan dermed tenkes at dersom selskapet bryter disse pliktene vil ikke ansvarsbegrensningen kunne stå like sterkt i møte med en tredjepersons rett til å få erstattet sitt tap. For de tilfeller morselskapet har forsømt sin plikt etter åpenhetsloven, vil nok dette kunne

---

⁹⁰ Rt. 1996 s. 672 (Kongeparken) s. 679

tjene som argument for at det vil være utilbørlig å opprettholde ansvarsbegrensningen.

En tredjeperson som har lidt et tap som følge av datterselskapets virksomhetsrelaterte menneskerettighetsbrudd, står også i en særlig svak stilling. En slik kreditor har ikke frivillig risikert å havne i en potensiell tapsposisjon. Det vil derfor dreie seg om et krav av en annen art enn krav fra en ordinær kreditor. Som drøftelsen over viser, er dette et relevant moment og argument som taler for at ansvarsbegrensningen står noe svakere. Støtte for et slik argument kan delvis utledes fra Hempel og videre underbygges av departementets uttalelser om at ansvarsgjennombrudd bør reserveres for tilfeller med skader på miljø og tredjepersoner⁹¹.

Fra Hempel-dommen kan det utledes at Høyesterett synes å tillate ansvarsgjennombrudd for å ilegge ansvar etter annen lovgivning. Når det gjelder åpenhetslovens relevans, etablerer imidlertid ikke åpenhetsloven erstatningsansvar. Tilfellet i Hempel vil derfor ikke ha direkte overføringsverdi på denne problemstillingen. At brudd på åpenhetslovens plikter kan inngå i en helhetsvurdering synes likevel ikke å være utenkelig.

For de tilfeller morselskapet har brutt pliktene sine etter åpenhetsloven, og skaden kunne vært avverget dersom disse pliktene var overholdt vil dette kunne være relevant for helhetsvurderingen. Dersom datterselskapet i tillegg er avvirket eller insolvent, og det at det dreier seg om en ufrivillig kreditor, samt at aksjeeier er et morselskap, kan dette samlet sett tale for at det vil være utilbørlig å opprettholde ansvarsbegrensningen.

At unntak fra ansvarsbegrensningen i konsern kan tenkes begrunnet ut fra slike hensyn synes derfor ikke utenkelig. Brudd på åpenhetslovens plikter vil kunne være relevant i vurderingen av om det vil være utilbørlig å opprettholde ansvarsbegrensningen. Samtidig er det verdt å nevne igjen at ansvarsbegrensningen generelt står sterkt i aksjeselskapsretten, og at det ikke kan gjøres unntak fra denne uten at det foreligger tungtveiende grunner.

6 Fremtiden og rettspolitiske betraktninger

Selv om det vil være tenkelig å kunne etablere ansvar for et morselskap enten etter asl. §17-1 eller etter en lære om ansvarsgjennombrudd, vil et offer i realiteten kunne møte store materielle, prosessuelle og økonomiske hindre, som i stor grad stenger for muligheten til å hevde sin rett.

---

⁹¹ Ot.prp.nr 55 (2005-2006) s. 125.

6.1 EUs aktsomhetsdirektiv

Det siste tilskuddet for rettslig ansvarliggjøring av næringslivet er det foreslåtte EU-direktivet, kalt aktsomhetsdirektivet.⁹² Den 23. februar 2022 la EU-kommisjonen fram et direktivforslag med regler om at store selskaper skal utføre aktsomhetsvurderinger og iverksette tiltak for å ivareta menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og miljø. Kommisjonen foreslår administrative håndhevingsregler og at brudd på direktivforpliktelsene skal kunne medføre erstatningsansvar.⁹³

Reglene om erstatningsansvar, innebærer at virksomheter som er underlagt direktivet kan bli ansvarlig for skade som følge av brudd på menneskerettigheter i relasjon til selskapets egen virksomhet, datterselskapers virksomhet og andre forretningspartnere lenger ned i verdikjeden. Slik forslaget ligger nå vil selskaper kunne bli erstatningsansvarlige ved manglende aktsomhetsvurderinger etter art 7. og 8, dersom den mangelfulle overholdelsen har ført til skade som kunne vært unngått eller redusert med passende aktsomhetstiltak, jf. art. 22.⁹⁴

Det er også foreslått å endre lovvalsreglene for erstatning utenfor kontrakt, som innebærer at for erstatningskrav for skade forårsaket av virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkninger, vil en skadelidt kunne velge at saken skal behandles etter loven i saksøktes hjemstat. Dette vil kunne gi en saksøker økt beskyttelse, da det vil være mulighet å velge den retten som gir beste vern.

Selv om direktivet i stor grad vil kunne bidra til ytterligere ansvarliggjøring av næringslivet, samt sikre retten til erstatning, vil nok eventuelle ofre fortsatt kunne møte på en del barrierer som vil kunne stenge for mulighetene til å kreve sin rett.

6.2 Internasjonal praksis som belyser utfordringene

6.2.1 Jabir and others v. KiK Textilien und Non-Food GmbH

Denne saken stammer fra 2015 og omhandler et søksmål mot KiK, en tysk klesgigant, med produksjon i en tekstilfabrikk i Pakistan. I 2012 brant bygningen som huset produksjonen, og 260 personer døde, mens 32 ble skadet. Bygningen hadde ikke tilstrekkelig tiltak mot brann, noe som førte til at flere arbeidere ble sperret inne. En overlevende, samt familiene til 3 av ofrene, saksøkte det tyske selskapet.⁹⁵

---

⁹² Direktivforslag av 23. februar 2022 om tilbørlig aktsomhet for bærekraft og foretak og endring av direktiv (EU) 2019/1937

⁹³ Regjeringen.no (2023)

⁹⁴ Regjeringen.no (2023)

⁹⁵ Business & Human Rights Resource Centre (2020)

I denne saken ble Pakistans lov anvendt, etter gjeldene lovvalgsregler. I januar 2019 avviste domstolen kravet på bakgrunn av at foreldelsesfristen hadde utløpt etter pakistansk lov. Etter pakistansk lov var foreldelsesfristen i dette tilfellet på 1 år. Muligheten til å kunne søke erstatning basert på skader forårsaket av store transnasjonale selskap, vil klart være urimelig å få gjennomført innenfor en slik frist. Slike verdikjeder kan være svært komplekse, og det vil være både kostbart og tidkrevende for en privatperson og skaffe seg oversikt over selskapsstrukturer, samt sette seg inn i eventuelle rettigheter og frister

Dersom kravet hadde blitt avgjort på bakgrunn av tysk rett, kan det tenkes at utfallet kunne blitt annerledes. Direktivforslaget vil derfor kunne løse denne utfordringen.

6.2.2 Arica Victims KB vs. Boliden Mineral AB.

Boliden er et av Sveriges største gruvedriftsselskap, i 1980 trengte de et sted å kvitte seg med giftig avfall, og inngikk avtale med et chilensk selskap (Promel) for å kvitte seg med 20,000 tonn med giftig avfall. Promel var ikke i stand til å fjerne grunnstoffet arsen fra dette giftige avfallet, og det ble derfor etterlatt i en åpen dam. Innbyggere i nærheten ble syke etter å ha blitt eksponert for det giftige tungmetallet. Chilenske myndigheter beordret selskapet (Promel) til å rydde området, men selskapet erklærte seg konkurs og avfallet ble dermed liggende.⁹⁶

I 2013 ble Boliden saksøkt i en svensk domstol, og saksøkerne anførte at Boliden hadde sviktet i å forsikre seg om at Promel hadde kvittet seg med avfallet, på en slik måte at det ikke ville føre til skade for innbyggerne i området.

Chilensk lov ble anvendt. Retten kom til at Boliden hadde vært uaktsomme, men det ble likevel ikke bevist årsakssammenheng mellom Bolidens bebreidende adferd og skaden som var skjedd. I anken i 2019 ble svensk lov anvendt, men i denne runden kom retten til at foreldelsesregler hindret kravet i å føre frem. Resultatet ble dermed at saksøkerne ble ansvarlig for sakskostnader på 3,7 millioner svenske kroner.

6.3 Barrier som bør fjernes

For at direktivet skal kunne gi en eventuell saksøker en reell sjanse til å få prøvd saken sin, bør lovvalgsreglene legge til rette for at skadelidte bør kunne velge hvilket lands lov som skal legges til grunn i saker som omhandler skade i relasjon til brudd på menneskerettigheter. Dette er som nevnt foreslått i det nye direktivet. Selv om dette ofte vil kunne gi ofre økt beskyttelse, vil likevel en rekke andre barrierer gjøre det problematisk å hevde sin rett.

---

⁹⁶ Sveriges Domstolar (2019)

Når det gjelder foreldelsesregler bør disse kunne ta høyde for den svært tidkrevende prosessen det er å anlegge et slikt søkmål. Skadelidte må kunne ha mulighet til å skaffe seg tilstrekkelig informasjon om kompliserte selskapsstrukturer og fremmed rett. En eventuell foreldelsesfrist bør derfor ta høyde for den kompleksiteten en slik sak innebærer. Alminnelige fordelsregler tar ikke høyde for den tiden det tar å innhente nok informasjon til å saksøke et multinasjonalt selskap. Også når det gjelder bevisbyrde, kan de tenkes mer rettferdig om det er opp til saksøkte å bevise at tilstrekkelig tiltak er tatt for å forhindre slik skade, og eventuelt bevise at det ikke foreligger tilstrekkelig adekvans og årsakssammenheng.

Tilkjennelse av sakskostnader kommer dette også i en særstilling for et slikt søksmål. Slik utfallet ble i *Arica Victims KB v. Boliden Mineral AB*, kan dette virke avskrekkende for andre ofre å forsøke å kreve sin rett. Dersom risikoen for å bli ruinert av sakskostnader er stor, vil nok mange ofre være tilbakeholde med å fremme sitt krav. Det bør dermed bli tatt høyde for de store kostandene et slikt søksmål kan innebære, og etablere ordninger og tiltak som kan begrense at dette skjer. Dersom en saksøker taper bør det kunne bære mulig å fordele på sakskostnaden e på en slik måte som hensyntar den skjeve økonomiske balansen som foreligger mellom et offer for slike krenkelser og store multinasjonale selskaper.

7 Oppsummering

Hvorvidt morselskapet kan holdes erstatningsansvarlig etter asl. §17-1 for menneskerettsrelaterte skader forårsaket av datterselskapet, beror på morselskapets innblanding i den skadevoldende handling. For de tilfeller skaden er voldt ved at morselskapet som aksjeeier utøver sin selskapsrettslige funksjon, vil morselskapet kunne holdes ansvarlig etter bestemmelsens første ledd. Brudd på åpenhetslovens plikter vil kunne tjene som argument for at morselskapet har vært uaktsom. Morselskapet vil nok lettere kunne bli medansvarlig etter annet ledd, da dette ikke forutsetter at medvirkingen er knyttet til den selskapsrettslige funksjon. Brudd på åpenhetsloven plikter vil være av betydning også i denne vurderingen.

Ansvarsgjennombrudd kan tenkes som et mulig grunnlag. Dette er likevel ikke uttrykkelig slått fast av Høyesterett, selv om mye trekkes i retning av at en slik regel kan tillates. I kollisjon med andre regler som etablerer ansvar, kan ansvarsbegrensningen tenkes å måtte vike for dette. Åpenhetsloven etablerer imidlertid ikke et erstatningsansvar. Brudd på plikter etter åpenhetsloven er ikke tilstrekkelig i seg selv, men kan utgjøre et relevant moment i en helhetsvurdering. Videre vil spørsmål om ansvarsgjennombrudd måtte bero på en helhetsvurdering om hvorvidt det vil fremstå som utilbørlig å opprettholde ansvarsbegrensningen. Med den økende fokus på ansvarliggjøring av næringslivet, samt utvikling av rettslige rammeverk er det ikke utenkelig at norske selskaper kan komme til å bli ansvarlig for et utenlandsk datterselskaps

virksomhetsrelaterte menneskerettighetskrenkelser. Ansvarsbegrensningen står sterkt i aksjeselskapsretten, og det må dermed kreves klare holdepunkter for å gjøre unntak. Noe annet vil bryte med selve grunnprinsippet i aksjeselskapsretten.

Selv om det vil kunne være prinsipielt tenkelig for ofre å holde morselskapet ansvarlig på disse grunnlag, vil ofrene i realiteten likevel kunne møte mange hindre. For å faktisk ha en reell mulighet til å få erstatning må dermed det nye internasjonale regler ta høyde for de materielle, prosessuelle og økonomiske hindre slike ofre står ovenfor. Det er imidlertid svært mange hensyn og rettsdisipliner som skal avveies mot hverandre, hvilket gjør dette til en svært krevende lovgiveroppgave.

8 Kildeliste

Litteratur

- Aarbakke mfl. (2017) Aarbakke, Magnus mfl. *Aksjeloven og allmennaksjeloven*, 4. utgave., Oslo: Universitetsforl., 2017.
- Elgesem (2019) Elgesem, Frode og Njål Høstmælingen. *Næringsliv og menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforl., 2019
- Hagstrøm (1993) Hagstrøm, Viggo. «Ansvarsgjennombrudd etter norsk rett.» *Tidsskrift for Rettsvitenskap* årg. 106, nr 2-4 (1993) s. 250-282
- Hagstrøm (2015) Hagstrøm, Viggo og Are Stenvik *Erstatningrett*. 1. utgave., Oslo: Universitetsforl., 2015
- Lilleholt (2014) Lilleholt, Kåre. *Knophs oversikt over Norges rett*. 14. utgave., Oslo: Universitetsforl., 2014
- Ruggie (2008). Ruggie, John. *Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights*. Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises. United Nations, 2008
- Ruud (2018) Ruud, Morten, og Geir Ulfstein. *Innføring i folkerett*. 5. utgave., Oslo: Universitetsforl., 2018
- Sjåfjell (2010). Sjåfjell, Beate. «Miljørettslig ansvarsgjennombrudd i selskapsretten – Høyesterettsdom 10 mars 2010 (HR-2010-443-A)» *Nytt i privatretten*, nr. 2 (2010) s. 19-20.
- Woxholth (2020) Woxholth, Geir. *Selskapsrett* 6. utgave., Oslo: Gyldendal., 2020

Norske rettskilder og internasjonale rettskilder

Lover

1814

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Noregs Grunnlov

1997	Lov 13 juni 1997 nr 44 om aksjeselskaper (aksjeloven)
1998	Lov 17. juli 1998 nr 56 om årsregnskap m.v (regnskapsloven)
2016	Lov 17. juni 2016 nr 73 om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven)
2021	Lov 18. juni 2021 nr 99 om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven)

Forarbeider

NUT 1970:1	Innstilling til lov om aksjeselskaper
NOU 1996: 3	Ny aksjelovgivning
Ot.prp.nr 23 (1996-1997).	Om lov om aksjeselskaper(aksjeloven) og lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven)
Ot.prp.nr.55 (2005–2006)	Om lov om endringer i aksjelovgivningen (aksjeloven)
Ot.prp.nr 45 (2007-2008)	Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (byggesaksdelen)
Prop.150 L (2020–2021)	Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven)

Høyesterettspraksis

Rt. 1991. s. 119 (Normout)
Rt. 1996 s. 672 (Kongeparken)
Rt. 1996 s. 742 (Minnor)
HR-2007-154-U
Rt. 2010 s. 306 (Hempel)

Rt.2015 s.276 (Bori)

HR-2016-1440-A (Håheller)

HR-2020-1947-A (Akademiet)

Underrettspraxis

RG-2007-411 (Fina)

Traktater

EMK

Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma, 4 november 1050.
[Offisiell norsk oversettelse].

Utenlandske rettskilder

DOM – 2019-03-27 Umea Mål nr T 294-18 (Arica Victims KB och Boliden Mineral AB)

http://toxicjustice.org/wp-content/uploads/2021/03/O%CC%88vre_HR_T_294-18_Dom_2019-03-27.pdf

Jabir and others v. KiK Textilien und Non-Food GmbH

Rapporter

Guiding Principles on Business and Human Rights (2011): United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (FNs veiledende prinsipper/UNGP)

https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

Nettsider

Sveriges Domstolar. «Arica Victims förlorar även i hovrätten» (2019)

<https://www.domstol.se/nyheter/2019/03/arica-victims-forlorar-aven-i-hovratten/>.

Hentet 21. April 2023

Business & Human Rights Recourse Centre. “France’s Duty of Vigilance Law. (2020)

<https://www.business-humanrights.org/en/big-issues/corporate-legal-accountability/frances-duty-of-vigilance-law/>. *Hentet 8. Februar 2023.*

Business & Human Rights Recourse Centre. “KiK lawsuit (re Pakistan)”, (2020)

<https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/kik-lawsuit-re-pakistan/>. Hentet 3.mars 2023

Lødrup, Peter. Store Norske Leksikon. «rettssubjekt» (2021)

<https://snl.no/rettssubjekt>. Hentet 16. Februar 2023.

Fosshagen, Kjetil. Store Norske Leksikon. «Globalisering» (2022)

<https://snl.no/globalisering> Hentet 3. mars. 2023

Munthe, Preben. Store Norske Leksikon. «flernasjonalt foretak» (2023)

https://snl.no/flernasjonalt_foretak. Hentet 4.Mars 2023.

Regjeringen.no. «Aktsomhetsdirektivet» (2023)

<https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2022/mars/aktsomhetsdirektivet-/id2918419>. Hentet 20. April 2023